

Життя, присвячене історії
Володимир Грабовецький:
вчений, громадський діяч, людина

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Життя, присвячене історії Володимир Грабовецький: вчений, громадський діяч, людина

Івано-Франківськ

2016

УДК 94 (477)

Редакційна колегія: Ігор Цепенда, Микола Кугутяк, Ігор Райківський, Олег Єгрешій, Андрій Королько, Михайло Сигидин, Богдан Грабовецький, Оксана Грабовецька

Відповідальний секретар: Олег Єгрешій

Адреса редакційної колегії: 76000, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

Видання друкується у авторській редакції

Життя, присвячене історії. Володимир Грабовецький: вчений, громадський діяч, людина. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2016. – 369 с.

ISBN978-966-640-430-8

Видання підготоване колегами і учнями засновника і довголітнього завідувача кафедри історії України факультету історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», заслуженого діяча науки і техніки України, доктора історичних наук, професора академіка АН Вищої школи України Володимира Васильовича Грабовецького.

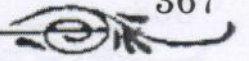
УДК 94 (477)

*При передруці матеріалів посилання на дане видання обов'язкове
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, імен та інших даних
несуть автори публікацій*

ISBN 978-966-640-430-8

©ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2016
© Факультет історії, політології і міжнародних відносин, 2016

Зміст

<i>Ігор Цепенда, Микола Кугутяк</i> Слово про видатного українського історика, академіка Володимира Грабовецького.....	3

<i>Олександр Гуржій</i> In Memoriam. Грабовецький Володимир Васильович.....	9

СПОГАДИ

<i>Богдан Грабовецький</i> Творчі особистості в ретроспективі спогадів про батька.....	12

<i>Оксана Грабовецька</i> Колискова історія.....	19

<i>Феодосій Стеблій</i> Спомин про співпрацю з Володимиром Грабовецьким.....	40

Віднайдений час. Професор Ю. Сливка згадує Володимира Грабовецького.....	43

<i>Петро Арсенич</i> Спогади про співпрацю з професором Володимиром Грабо- вевцьким.....	48

<i>Василь Бурдуланюк</i> Вчений, краєзнавець, громадський діяч.....	52

<i>Петро Сіреджук</i> Спомин про вчителя і наставника.....	56

<i>Василь Марчук</i> Володимир Грабовецький: «... Позаяк нічого святішого, ніж цей музей, у мене немає».....	69

<i>Ігор Райківський</i> Перечитуючи матеріали особової справи В.Грабовецького в При- карпатському національному університеті ім. В.Стефаника..	74

<i>Степан Кобута</i> Професор Володимир Грабовецький: спогад про вчителя, наставника, людину.....	86

ТВОРЧА СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА В.ГРАБОВЕЦЬКОГО
В ОЦІНЦІ СУЧАСНИКІВ

<i>Богдан Гаврилів, Андрій Королько</i> Академік Володимир Грабовецький – літописець Прикарпатського краю.....	90
<i>Богдан Гаврилів</i> Шевченкіана Володимира Грабовецького.....	95
<i>Михайло Косило</i> Володимир Грабовецький – фундатор новітнього прикарпатського краєзнавства.....	98
<i>Михайло Паньків</i> Володимир Грабовецький і музеї.....	104
<i>Володимир Пришляк</i> Образки з історії Гетьманщини в науково-популярних нарисах Володимира Грабовецького.....	112
<i>Іван Макаровський</i> У білій тині Довбушевої слави (Олекса Довбуш у науковому спадку академіка Володимира Грабовецького).....	123
<i>Юрій Срайчук</i> Володимир Грабовецький – засновник музейної Довбушіани...	128
<i>Іван Котів</i> Великий печеніжинець – академік Володимир Васильович Грабовецький.....	130
<i>Андрій Королько</i> Епістолярна спадщина Володимира Грабовецького.....	141
Листування Володимира Грабовецького.....	151
Літопис життя, науково-педагогічної й громадської діяльності Володимира Грабовецького.....	183
Бібліографія монографічних праць професора Володимира Грабовецького.....	190
Книги про життя й наукову діяльність професора В.В. Грабовецького.....	197

СТАТТІ ТА РЕЦЕНЗІЇ

<i>Олег Жерноклеєв</i> Віхи історії села Крихівці.....	201
<i>Мар'яна Засипко</i> Розвиток медицини в Гетьманщині в I половині XVIII ст.....	221
<i>Ігор Пилипів, Руслан Делятинський, Олег Єгрешій</i> Станиславівська єпархія (1885–1939 рр.).....	228
<i>Степан Борчук</i> Краєзнавча енциклопедія України – 26-томна «Історія міст і сіл Української РСР».....	271
<i>Андрій Міщук, Мар'яна Міщук</i> Дослідження проблем світової історії в творчому доробку Ю. Целевича.....	293
<i>Лев Давибіда</i> Боротьба з інфекційними захворюваннями на території Східної Галичини під владою Другої Речі Посполитої (1919–1939 рр.)...	303
<i>Богдан Грабовецький</i> Вплив цензури на історичну науку в системі АН УРСР періоду творчості Володимира Грабовецького.....	314
<i>Олександр Марущенко</i> Українські дискусії про Волинь 1943 р.: сучасні виклики і дослідницькі перспективи.....	320
<i>Оксана Грабовецька</i> На межі: міф і реальність.....	333
<i>Ігор Райківський</i> Історія Великої війни крізь призму українського питання. (Рецензія на монографію: Берест Ігор Перша світова війна на землях Східної Галичини і Західної Волині: люди, події, факти. – Львів: вид-во УАД, 2015. – 324 с.).....	355
<i>Іван Монолатій, Лілія Шологон</i> Цивілізаційний погляд на українську культуру (Рецензія на монографію: Калакура Я. С. Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 496 с.).....	362

УДК 94(477.83/86)

Ігор ПИЛИПІВ,
Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ, Олег ЄГРЕШІЙ

СТАНИСЛАВІВСЬКА ЄПАРХІЯ (1885–1939 рр.)

У статті розглянуто становлення і розвиток Станиславівської єпархії у 1885–1939 рр., проаналізовано розвиток організаційної структури, специфіку релігійної, суспільно-політичної та культурно-просвітницької діяльності єпископів і священників у контексті українського національного руху ХІХ–ХХ ст.

Ключові слова: Станиславівська єпархія, канонічна територія, єпископ, капітула, консисторія, духовна семінарія, деканальний уряд, парохіяльний уряд, духовенство, парох, сотрудник.

Актуальність проблеми обумовлюється відзначенням 70-х роковин Львівського псевдо-собору 1946 р., який змінив умови розвитку Греко-Католицької Церкви – від легального до катакомбного способу існування. Історичний досвід розвитку Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), яка сьогодні відіграє особливу роль у формуванні громадянського суспільства, його національної та релігійної ідентичності, потребує детальних студій.

Історіографія проблеми. Зазначена проблема викликала зацікавлення уже в сучасників, які «по гарчих слідах» відтворювали основні події. Передумови та проекти заснування єпархії показали у своїх працях о. М. Малиновський⁷⁶, о. Ю. Пелеш⁷⁷, о. О. Заклинський⁷⁸, А. Вахнянин⁷⁹. Становлення єпархії та діяльність її єпископів висвітлювали о. Л. Бурнадз⁸⁰, о. Р. Лукань⁸¹, о. І. Лятишевський⁸².

⁷⁶ Malinowski M. von. Die Kirchen- und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien. Dargestellt vom... – Lemberg: Druck d. Staupig. In-ts, 1861. – 890 s.

⁷⁷ Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 2: Von der Wiederherstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596–1879). – Wien, 1880. – 1094 s.

⁷⁸ Записки Алексія Заклинского, приходника Старихъ Богородчанъ: Издание редакції «Черв. Руси». – Львовъ: Изът ипографіи Ставропигійского Института, 1890. – 144 с.

⁷⁹ Вахнянин Н. Причинки до історії рускої справи в Галичині в літах 1848–1870: Передрук з журналу “Основа” за 1871 р. – Львів: Накл. Л. Лопатинського, 1901. – 98 с.

⁸⁰ Бурнадз Л., о. Пятьдесятліття Станиславівської Єпархії // Добрий Пастир. – 1935. – Т.5. – Ч.1. – С. 1-10.

еп. Й. Боцян⁸³, о. С. Матковський⁸⁴. Окремі аспекти розвитку єпархії в контексті суспільно-політичних та релігійних процесів у Галичині у ХІХ – першій половині ХХ ст. проаналізували діаспорні історики Б. Боцюрків⁸⁵, о. А.-Г. Великий ЧСВВ⁸⁶, П. Ісаїв⁸⁷, о. І. Кащак⁸⁸, В. Ленцик⁸⁹, Г. Лужницький⁹⁰, о. М. Марусин⁹¹, о. І. Назарко⁹², о. А. В. Пекар⁹³, о. Ю. Федорів⁹⁴, о. І. Хома⁹⁵. На сучасному етапі (1990-ті – 2015-ті рр.) проблему частково досліджували Я. Заборов-

⁸¹ Лукань Роман, о. ЧСВВ. Василіанські монастирі в Станіславівській єпархії. – Львів: Накладом Центрального Василіанського Архіву й бібліотеки, 1935. – 16 с.

⁸² Лятишевський І. о. д-р. Митрополит Андрей Шептицький як Єпископ Станіславівський від 24 вересня 1899 – 13 січня 1901 // Богословія. – 1926. – Т. IV, кн. 1–4. – С. 231–235; о. І. Л. [Лятишевський Іван]. З історії духовної семінарії в Станіславові // Альманах українських богословів. – Львів, 1923. – С. 139–140.

⁸³ Боцян Й., еп. Пастирські листи митрополита Андрея // Богословія. – 1926. – Т. IV, кн. 1–4. – С. 95–100.

⁸⁴ Три Синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Преосвященних о. Юліяна Куїловського, д-ра Юліяна Пелеша і д-ра Сильвестра Сембратовича. Списав о. Северин Матковський, гр.-кат. парох Боссир. – Львів: Накладом о. Александра Стефановича, 1932. – 108 с.

⁸⁵ Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква та Радянська держава (1939–1950) / Переклад з англ. Н.Кочан, за ред. О.Турія. – Львів: Вид-во УКУ, 2005. – 268 с.

⁸⁶ Великий А.Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Т. VII: ХVІІІ–ХІХ ст. – Рим, 1977. – С. 29–30, 198; Т. VIII: ХІХ ст. – Рим, 1977. – С. 124–125, 230–234; Т. IX: ХХ ст. – Рим, 1977. – С. 35–39.

⁸⁷ Ісаїв П. Історія міста Станіславова // Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. – [Т. 1]. – С. 65–78, 93–95, 99–100.

⁸⁸ Кащак І. Виховання Українського Греко-Католицького Священика (1882–1946) / Переклад з англ. О. Шпунт. – Львів: Свічадо, 2007. – 232 с.

⁸⁹ Ленцик В. Нарис історії Української Церкви. – Львів: Свічадо, 2003. – 600 с.

⁹⁰ Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: нарис історії Української Церкви. – 2-е вид., виправлене. – Львів: Свічадо, 2008. – С. 459–460, 463, 474–475, 481–482, 528–529.

⁹¹ Марусин М. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні // Богословія. – 1943–1963. – Т. 21–24. – С. 40–94.

⁹² Назарко І.І. Київські і галицькі митрополити. – Торонто: Вид-во ОО. Василіян, 1962. – 271 с. – С. 218–219, 226–227.

⁹³ Пекар А.В. Ісповідники віри нашої сучасності: Причинок до мартиролога Української Католицької Церкви під совітами. – Торонто – Рим: Вид-во ОО. Василіян, 1982. – 332 с.

⁹⁴ Федорів Ю. Історія церкви в Україні. – Торонто, 1967. – 362 с.; Федорів Ю. Організаційна структура Української Церкви. – Торонто, 1990. – 210 с.

⁹⁵ Хома І. Короткий життєпис Кир Юліяна Пелеша // Пелеш Кир Юліян. Літургіка. Біографічні матеріали / Кир Ю.Пелеш; упорядник А.Черемський. – Харків: Видавець Савчук О.О., 2013. – 680 с. – С. 43–50.

ський⁹⁶, В. Грабовецький⁹⁷, о. І. Луцький⁹⁸, Р. Делятинський⁹⁹, І. Андрухів¹⁰⁰, О. Лисенко, І. Пилипів¹⁰¹, О. Єгрешій¹⁰², В. Марчук¹⁰³, С. Кияк¹⁰⁴, О. Павлишин¹⁰⁵, О. Беген¹⁰⁶, с. О. Боршовська¹⁰⁷, М. Вуянко¹⁰⁸ та ін.

Метою даної статті є висвітлення особливостей становлення та розвитку Станіславівської єпархії у 1885–1939 рр., з акцентом на правову основу церковно-державних відносин, розвиток організаційної структури єпархії, особливості релігійної (душпастирської) та суспільної діяльності ієрархії та духовенства єпархії.

Приєднання у 1772 р. Галичини до складу Австрійської імперії внаслідок першого поділу Речі Посполитої відкрило

⁹⁶ Заборовський Я.Ю. Митрополит Андрей Шептицький: Нарис про життя і служіння Церкві та народові (1865-1944 рр.). – Івано-Франківськ, 1995. – 64 с.

⁹⁷ Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – 79 с.

⁹⁸ Луцький І.М. Створення Станіславської (Івано-Франківської) єпархії Української Греко-Католицької Церкви. – 2-е видання. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський інститут права, економіки та будівництва, 2004. – 280 с.

⁹⁹ Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.; Делятинський Р. Станіславівська греко-католицька духовна семінарія у 1907–1918 рр.: становлення і розвиток // Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies. Vol. 8. – Lublin, 2014. – S. 308–317.

¹⁰⁰ Андрухів І.О., о. Кам'янський П.Є. Історія релігійного життя в Галичині та на Прикарпатті: Історико-правовий аналіз. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 364 с.

¹⁰¹ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. – Івано-Франківськ; Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. – 500 с.; Пилипів І.В. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918–1939 рр.): монографія / І.В. Пилипів. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 440 с.

¹⁰² Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 168 с.

¹⁰³ Марчук В.В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с.

¹⁰⁴ Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 632 с.

¹⁰⁵ Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина // Україна модерна. – Київ – Львів, 2002. – Ч. 7. – С. 7–68.

¹⁰⁶ Беген О. Спроба владики Григорія Хомишина запровадити Католицьку Акцію у Станіславській єпархії // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник. 2010 рік. – Львів: Логос, 2010. – Кн. 1. – С. 153–161.

¹⁰⁷ Боршовська с. Ореста, СНДМ. Духовна спадщина отця Єремії Ломницького, ЧСВВ. – Львів: Вид-во УКУ, 2007. – 140 с.

¹⁰⁸ Вуянко М. Монастирі Івано-Франківська (Станіславова): перша половина ХХ ст.: іст.-бібліогр. вид. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. – 214 с.

нову сторінку в історії Київської Уніатської, згодом – Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ). Реформи Габсбургів у релігійно-церковній сфері, спрямовані на контроль держави над Церквою, позитивно позначились на розвитку ГКЦ, адже забезпечено право ієрархії на участь в крайових органах влади, створено систему богословської освіти та механізм матеріального забезпечення духовенства.

Фактичний поділ канонічної території Київської Уніатської Церкви у 1772 р. між трьома державами значно ускладнював можливості церковного адміністрування. Прагнення Габсбургів обмежити зовнішньополітичні впливи загострили питання про відношення греко-католицьких єпископів у Галичині до Київського митрополита, який залишився поза кордоном¹⁰⁹. До того ж величезні розміри обох єпархій в Галичині ускладнювали виконання управлінських і пастирських функцій єпископів, які часто мушили проводити внутрішню реорганізацію. Так, у 1773 р. єпископ Л. Шептицький поділив Львівську єпархію на три намісництва – Львівське, Галицьке, Кам'янець-Подільське, які об'єднали 42 деканати; у 1793 р. єпископ П. Білянський реорганізував єпархію на 45 деканатів; митрополит А. Ангелович у 1807 р. виділив 73 деканати, а митрополит М. Левицький у 1842 р. – 48 деканатів¹¹⁰.

Одним із проектів оптимізації організаційної структури ГКЦ в межах Австрійської імперії було відновлення історичної Галицької митрополії, в контексті якої порушено й питання про створення нової єпархії. Ідею відновлення Галицької митрополії вперше висловив 1773 р. Львівський єпископ Л. Шептицький¹¹¹. У 1790 р. Львівський єпископ П. Білянський і Перемишльський єпископ М. Рилло подали петицію до імператора Леопольда II з проханням про відновлення Галицької митрополії та заснування третьої єпархії¹¹². У 1798 р., коли знову вакантними стали Львівська і Перемишльська кафедри, ідею Га-

¹⁰⁹ Великий А.Г. З літопису християнської України... – Т. VII. – С. 171.

¹¹⁰ Скочиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII–XVIII століть. Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія. Т. 2: Протоколи генеральних візитацій. – Львів, 2004. – С. 1–370.

¹¹¹ Великий А.Г. З літопису християнської України... – Т. VII. – С. 172–175.

¹¹² Заклинський А. Записки пароха Старих Богородчан. – Львів, 1899. – С. 121–122.

лицької митрополії підтримав губернатор Галичини¹¹³. У 1803 р. Перемишльський єпископ Антін Ангелович подав меморандум до імператора Франца з такою ж пропозицією¹¹⁴. Заходи щодо відновлення Галицької митрополії розпочалися у 1804–1805 рр. після повторного виникнення вакансій (у Холмі та Львові) і смерті митрополита Т. Ростоцького¹¹⁵. У меморіалі до імператора єпископ А. Ангелович 1806 р. знову обґрунтував потребу відновлення Галицької митрополії, а також запропонував визначити межі нової єпархії в околицях Буковини з центром у Снятині або Городенці, до канонічного утворення якої погоджувався виконувати функції митрополичого вікарія. Аргументами на користь її створення були велика канонічна територія Львівської єпархії й можливість місіонерської діяльності на Буковині¹¹⁶. Папа Пій VII 24 лютого 1808 р. підписав буллу про відновлення Галицької митрополії як правонаступниці Київської Уніатської Церкви. У її складі визначено три області: Львівсько-Галицько-Кам'янецьку архиєпархію, Перемишльсько-Самбірсько-Сяніцьку і Холмсько-Белзьку єпархії¹¹⁷.

Актуальність поділу Галицької митрополії на менші єпархії виявилася під час воєнно-політичних подій 1809–1815 рр. Митрополит А. Ангелович у 1810 р. призначив для 17 деканатів Львівської архиєпархії в округх Тернопіль і Чортків, що опинилися під російською окупацією, окрему консисторію у Тернополі під керівництвом о. Г. Ганкевича¹¹⁸. У 1830 р. Апостольська Столиця прийняла рішення про відокремлення Холмської єпархії зі складу Галицької митрополії й підпорядкування Апостольському адміністратору¹¹⁹.

У 1842 р. о. М. Малиновський в доповідній записці для префекта Ватиканської бібліотеки А. Тайнера підкреслював:

¹¹³ Великий А.Г. З літопису християнської України... Т. VII. – С. 178.

¹¹⁴ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2122, арк. 1–24.

¹¹⁵ Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні... – С. 366–367.

¹¹⁶ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2189, арк. 1.

¹¹⁷ Фундація Галицької митрополії у світлі дипломатичного листування Австрії та Святого Престолу 1807–1808 років: Збірник документів / упорядкування, вступна стаття та коментарі В. Ададура. – Львів: Вид-во УКУ, 2011. – LVIII + 190 с. – С. 167–179.

¹¹⁸ Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislaopoliensis pro Anno Domini 1887. – Stanislaopoli: Typis J. Dankiewicz, 1887. – S. 38.

¹¹⁹ Великий А.Г. З літопису християнської України... Т. VII. – С. 212–216.

«Належить збільшити число єпархій у королівстві Галичина на два єпископства, а саме в Тернополі і Станиславові, бо єпархії Львівська і Перемиська розтягуються на таку територію і стільки населення обіймають, що ледве чи де в цілому християнському світі знайдеш їм подібне»¹²⁰.

Сприятливі умови для удосконалення структури Галицької митрополії виникли під час революції 1848 р. в Австрійській імперії. Головну Руську Раду (далі – ГРР), до якої ввійшли 66 представників духовенства й світської інтелігенції, очолив Львівський єпископ-помічник Г. Яхимович¹²¹. На її засіданні 10 липня 1848 р. обговорено питання про поділ Львівської архієпархії на дві частини¹²². У ході дискусій щодо резиденції нової єпархії, зокрема, пропонували міста Галич, Бучач і Коломию¹²³. На засіданні ГРР 19 січня 1849 р. вирішено, що окрема делегація до імператора представить справу заснування третьої єпархії¹²⁴. Делегація в складі о. М. Куземського і професора Є. Прокопчиця побувала в імператора, але не досягла успіху¹²⁵. У вересні 1849 р. члени ГРР звернулася до митрополита М. Левицького з проханням підтримати ідею заснування єпархії¹²⁶. В лютому 1850 р. М. Левицький і Г. Яхимович надіслали лист до Міністерства внутрішніх справ і Галицького намісника А. Голуховського¹²⁷, а 18 березня 1850 р. – петицію до імператора Франца Йосифа I¹²⁸. Ієрархи пропонували шляхом поділу Львівської архієпархії створити нову єпархію з

¹²⁰ цит. за: Заклинський А. Записки пароха... – С. 122.

¹²¹ Див.: Головна Руська Рада (1848-1851): протоколи засідань і книга кореспонденції / За ред. О. Турія. – Львів, 2002. – С. 2-18.

¹²² Головна Руська Рада (1848-1851): протоколи засідань і книга кореспонденції... – С. 42, 150.

¹²³ Головна Руська Рада (1848-1851): протоколи засідань і книга кореспонденції... – С. 56, 160, 185; ВР ЛННБ. – Ф. 206 (Щурат В.), спр. 870 / п. 24 (Кропивницький Іван. Листування з урядовими властями у різних справах церкви. 1848-1854 рр., Станіслав, Львів), арк. 1-8.

¹²⁴ Головна Руська Рада (1848-1851): протоколи засідань і книга кореспонденції... – С. 103.

¹²⁵ Заклинський А. Записки пароха... – С. 123; Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії... – С. 119.

¹²⁶ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2334, арк. 4; спр. 2335, арк. 28.

¹²⁷ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2334, арк. 5-5 зв., 7-8.

¹²⁸ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2335, арк. 36-57 зв.; Malinowski M. Die Kirchen- und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien. – Lemberg, 1861. – S. 766; Великий А.Г. З літопису християнської України... – Т. VIII. – С. 230-232.

центром у Станиславові, яка має охопити 4 найбільш віддалені від Львова округи (Станіславів, Коломию, Чортків і Буковину) загальною площею 440 кв. миль із чисельністю 594.981 вірних у 425 парохіях¹²⁹. Вони підкреслили, що створення нової єпархії «зобов'яже всю руську націю до вдячності... тронові й урядові Вашої Величності»¹³⁰.

Імператор Франц Йосиф I декретом від 28 травня 1850 р. дозволив заснувати Станиславівську єпархію з відповідним фондом, і справу передано до Риму¹³¹. Вже 22 вересня 1850 р. Міністерство віросповідань і освіти повідомило, що Апостольська Столиця погоджується на заснування Станиславівської єпархії¹³². Справа канонічного заснування єпархії виглядала настільки надійно вирішеною, що митрополича консисторія провела у 1850 р. попередній поділ Львівської архиєпархії¹³³. В січні 1851 рр. митрополит М. Левицький знову звернувся до намісника А. Голуховського¹³⁴. Папа Пій IX наказав розпочати канонічний процес у цій справі, а митрополит М. Левицький 18 липня 1851 р. переслав відповідну документацію до Риму¹³⁵. Однак процес канонічного створення єпархії було призупинено. Серед основних причин – недостатня фінансова дотація¹³⁶, інтриги польського римо-католицького духовенства і шляхти¹³⁷, еволюція внутрішньої політики австрійського уряду з початком «конституційної ери» 1860 р. під впливом суспільно-політичних процесів у Галичині.

Початок «конституційної ери» в Австро-Угорській імперії сприяв активізації руху за канонічне утворення Станиславівської єпархії. ГКЦ здобула нові важелі політичного впливу: на підставі статуту Галицького сейму послами-вірилістами у першій каденції (1861–1866 рр.) стали митрополит Г. Яхимович і Перемишльський єпископ Т. Полянсь-

¹²⁹ цит. за: Malinowski M. Die Kirchen- und Staats-Satzungen... – S. 779–780.

¹³⁰ цит. за: Malinowski M. Die Kirchen- und Staats-Satzungen... – S. 781.

¹³¹ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2335, арк. 34–34 зв.; оп. 7, спр. 3015, арк. 1–6; Заклинський А. Записки пароха... – С. 126.

¹³² ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2335, арк. 35; Заклинський А. Записки пароха... – С. 126.

¹³³ Заклинський А. Записки пароха... – С. 127.

¹³⁴ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2335, арк. 24–26.

¹³⁵ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2335, арк. 1, 20–20 зв.

¹³⁶ Великий А. Г. З літопису християнської України... – Т. VIII. – С. 232;

¹³⁷ Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії... – С. 119.

кий, а місце Станиславівського єпископа тимчасово, до заснування єпархії, зайняв Львівський єпископ-помічник С. Литвинович; до сейму були обрані 22 священики¹³⁸. Активізація обрядового руху серед парафіяльного духовенства у 1861–1863 рр.¹³⁹, спричинена «перетягненнями» греко-католиків у латинський обряд, викликала непорозуміння. Митрополит Г. Яхимович 1863 р. ініціював підписання Конкордії між ГКЦ і РКЦ й скликання Синоду¹⁴⁰. Але укладення 1867 р. неофіційного компромісу між польською елітою і австрійським урядом позбавило українців офіційні підтримки Відня, а перетворення «обрядового руху» у політичне москвофільство спричинило зменшення представництва ГКЦ у Галицькому сеймі з 1868 р.¹⁴¹. Поступово зростали «політичні ризики» від невирішених обрядових справ: зростання впливів москвофільства серед духовенства, ілюзія загрози «навернення» греко-католиків у Галичині до РПЦ на зразок Холмської єпархії¹⁴².

Для вирішення назрілих проблем необхідно було скликати провінційний синод¹⁴³, що змусило митрополита Й. Сембратовича (1870–1882) ініціювати процес утворення Станиславівської єпархії. Тому 15 листопада 1872 р. до Міністерства віросповідань і освіти направлено інтерпеляцію 24 послів Галицького сейму з відповідною вимогою¹⁴⁴. Намісництво відповіло, що дозвіл Апостольської Столиці надійшов ще 1858 р., після чого в'ячено умови і 29 лютого 1861 р. направлено реляцію до міністерства, на яку не надійшла відповідь¹⁴⁵. На прохання митрополита посол о. Юзичинський на засіданні бюджетної комісії парламенту 20 березня

¹³⁸ Sejm krajowy królestwa Galicyi i Lodomeryi tudzież wielkiego Xięstwa Krakowskiego. – [Lwów, 1862]. – S. 3–6.

¹³⁹ Серета О. Aenigma ambulans: о. Володимир (Іпполит) Терлецький і «руська народна ідея» в Галичині // Україна модерна. – Львів, 2000. – Ч. 4–5. – С. 92, 94–95.

¹⁴⁰ Великий А.Г. З літопису християнської України... Т. VIII. – С. 144–152.

¹⁴¹ Sejm krajowy królestwa Galicyi i Lodomeryi tudzież wielkiego Księstwa Krakowskiego w r. 1868. – Lwów, 1868. – S. 6–7.

¹⁴² Стоколос Н. Трансформація греко-католицизму... – С. 24.

¹⁴³ Стемпень С. Між окциденталізацією та візантинізацією: проблема обрядової ідентичності Греко-Католицької Церкви в Речі Посполитій міжвоєнного періоду // Ковчег. – Ч. 4. – Львів, 2003. – С. 87.

¹⁴⁴ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 7, спр. 3983, арк. 114–117.

¹⁴⁵ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 7, спр. 3983, арк. 118–120.

1879 р. знову наголосив на необхідності створення Станиславівської єпархії. У відповідь міністр заявив, що «галицький релігійний фонд виник майже виключно із фондів римо-католицького обряду»¹⁴⁶. Але посол рейхсрату о. О. Заклинський 5 травня 1879 р. аргументовано довів, що Галицький релігійний фонд «складається і з фондів руського обряду», чим обґрунтував можливість матеріального забезпечення Станиславівської єпархії¹⁴⁷. Резонанс досягнув Відня, де за сприянням ректора греко-католицької семінарії та вихователя престолонаслідника о. Ю. Пелеша справа була позитивно вирішена у переговорах імператора Франца Йосифа I та Апостольського нунція С. Ванутеллі¹⁴⁸.

Нарешті, 26 березня 1885 р. Папа Лев XIII видав буллу про створення Станиславівської єпархії «В цілому Господньому стаді», якою окреслено територію у межах 20 деканатів, катедральним собором вказано церкву Воскресіння Господнього в Станиславові з дотацією для єпископа і капітули, єпархію підпорядковано Галицькій митрополії, єпископові доручено створення Капітули й заснування семінарії, імператору застережено право номінації єпископів за згодою Апостольського Престолу¹⁴⁹.

Станиславівська єпархія в період Австро-Угорської імперії (1885–1918 рр.) розвивалася в умовах відносно стабільної системи державно-церковних відносин в імперії Габсбургів, поступової зміни ролі Греко-Католицької Церкви у контексті національного відродження та в суспільному житті Східної Галичини, визначення її еклезіальної та національної ідентичності.

Першим єпископом Станиславівської єпархії став Юліан Пелеш, іменований в лютому 1885 р., хіротонізований 1 листопада 1885 р. у Львові, інтронізований 10 січня 1886 р. в Станиславові. В суспільно-політичних умовах середини 1880-х рр. в Галичині владика Ю. Пелеш поділяв концепцію митрополита С. Сембратовича про формування ук-

¹⁴⁶ Заклинський А. Записки... – С. 128.

¹⁴⁷ Заклинський А. Записки... – С. 131–138;

¹⁴⁸ ЦДІА України у м. Львів. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2336, арк. 55, 112–120.

¹⁴⁹ Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislavopolitensis pro Anno Domini 1887. – Stanislavopoli, 1887. – S. XI–XX; Великий А.Г. З літопису християнської України... – Т. VIII. – С. 233.

раїнської нації не як етнічної, а передусім релігійної, греко-католицької спільноти¹⁵⁰. Визнаючи «руську народність як самостійну, як від російської так і польської відрубну»¹⁵¹, владика Ю.Пелеш як посол-віриліст Галицького сейму та Державної ради у Відні декілька разів виступав на захист природніх національних прав українців¹⁵².

Окрему увагу єпископ Ю. Пелеш звернув на проблеми організаційного становлення Станіславівської єпархії. У 1890 р. папським декретом змінено кордони єпархії: до складу Львівської архиєпархії передано частину парафій Галицького деканату, від якого походив титул Галицького митрополита, а з решту парафій утворено Єзупільський деканат¹⁵³. Особливої уваги владика потребувала організація єпархіальних органів. У процесі кадрових призначень єпископ Ю. Пелеш прагнув збалансувати різні «групи впливу»: членами капітули іменував Ю. Куїловського, В. Фацієвича, І. Литвиновича, С. Ткачуника, Л. Туркевича, К. Мандичевського¹⁵⁴; членами консисторії – М. Семенова, Т. Трача, Г. Тимняка, О. Заклинського, членами церковного суду – Л. Витошинського, І. Порайка й ін.¹⁵⁵. Окрему увагу владика присвятив призначенням на деканальні уряди (деканів, віце-деканів, ординаріатських комісарів у шкільних та сервітутових справах)¹⁵⁶. Проведені кадрові зміни сприяли активізації суспільної діяльності духовенства.

Ю. Пелеш вжив заходів щодо підготовки духовенства: у 1887–1891 рр. зі Станіславівської єпархії щороку навчалося у Львівській духовній семінарії близько 60 студентів, у Віденській духовній семінарії – по 5-6, по одному – в Колегії

¹⁵⁰ Pelesch Julian. Geschichte der Union... Band 2. – Wien, 1880. – 1094 s.

¹⁵¹ Вісник Станіславівської єпархії. – 1890. – Ч. VIII. – С. 128–129.

¹⁵² Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму (1861–1890 рр.): Нарис з історії українського парламентаризму. – Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2002. – С. 179.

¹⁵³ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2334, арк. 18–64; Вісник Станіславівської єпархії. – 1887. – Ч. I. – С. 5; 1890, Ч. X. – С. 141–146.

¹⁵⁴ Вісник Станіславівської єпархії. – 1886. – Ч. V. – С. 82; 1887. – Ч. I. – С. 11–12; Ч. II. – С. 37; Ч. III. – С. 46; Ч. VII. – С. 99; Шематизмъ всего клира греко-католической Епархии Станиславфвской на рфк Божій 1889. – Станиславов, 1889. – С. XI–XIII.

¹⁵⁵ Вісник Станіславівської єпархії. – 1887. – Ч. 1. – С. 12–13.

¹⁵⁶ Див.: Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англійською мовою]. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 16–36.

св. Атаназія в Римі¹⁵⁷. Особливу роль відігравали канонічні візитації владики Ю. Пелеша, проведені в семи деканатах. Для забезпечення священничих родин проведено організаційний розподіл Вдовичо-сиротинського фонду (ВСФ) між Львівською і Станіславівською єпархіями¹⁵⁸, затверджено статут і склад управи ВСФ єпархії, встановлено розмір внесків¹⁵⁹. Важливе значення мало створення під патронатом владики Товариства взаємної допомоги дяків (1889 р.)¹⁶⁰ та філії Товариства св. Апостола Павла (1890 р.), що ставили за мету працю «над релігійно-моральним піднесенням руського народу»¹⁶¹. У 1886 р. владики Ю. Пелеш видав розпорядження про обов'язкове вивчення релігії в школах¹⁶².

Духовенство Станіславівської єпархії поступово активізує суспільну працю. У цей час послами Галицького сейму були К. Мандичевський (1828–1914), прихильник «греко-католицької руської нації»¹⁶³, і К. Гаморак (1837–1909), прихильник народовців¹⁶⁴. До складу повітових органів влади увійшли священники К. Пачовський (1844–1920)¹⁶⁵, О. Заклинський (1819–1891)¹⁶⁶, І. Козловський (1842–1903)¹⁶⁷ та ін. На початку 1890-х рр. серед духовенства єпархії, за спогадами сучасників, переважали симпатії до москвофільства.

¹⁵⁷ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 219, арк. 1–60; спр. 21, арк. 1–28; Вісник Станіславівської єпархії. – 1888. – Ч. VIII. – С. 94–95; Ч. XII. – С. 130; 1891. – Ч. VI. – С. 122–123.

¹⁵⁸ Вісник Станіславівської єпархії. – 1886, ч. I, с. 14; ч. III, с. 56–57; 1887, ч. II, с. 31–32; ч. V, с. 59; ч. VII, с. 91–93.

¹⁵⁹ Вісник Станіславівської єпархії. – 1887, ч. V, с. 60–62; ч. VII, с. 94–95; 1888, ч. II, с. 6, 9; 1891, ч. I, с. 30–42.

¹⁶⁰ Вісник Станіславівської єпархії. – 1890. – Ч. I. – С. 9.

¹⁶¹ О новом, чисто релігійном, руском товаристві «св. Павла». І.К. // Душпастир. – 1890. – Ч. 24. – С. 764–765.

¹⁶² Вісник Станіславівської єпархії. – 1886, ч. 1, с. 11–12.

¹⁶³ Шематизмъ всего клира греко-католической Епархїи Станиславфвской на рфк Божій 1889. Рфчникъ IV. – Станиславов, 1889. – С.77, 80; Шематизмъ всего клира греко-католической Епархїи Станиславфвской на рфк Божій 1890. Рфчникъ V. – Станиславов, 1890. – с.165.

¹⁶⁴ Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму... – 228 с. – С. 124–125.

¹⁶⁵ Шематизмъ всего клира греко-католической Епархїи Станиславфвской на рфк Божій... – 1892, с. 1, 2; 1895, с. 1, 2; 1897, с. 1, 2; 1900, с. 1, 2; 1902, с. 1, 2; 1903, с. 1, 2; 1906, с. 1, 3.

¹⁶⁶ Шематизмъ всего клира греко-католической Епархїи Станиславфвской на рфк Божій... – 1890. – С. 3.

¹⁶⁷ Шематизмъ всего клира греко-католической Епархїи Станиславфвской на рфк Божій... – 1889, с. 26, 30; 1890, с. 56; 1892, с. 26; 1895, с. 19, 24; 1897, с. 19.

Єпископ Ю. Пелеш підтримав ідею митрополита С. Сембратовича щодо скликання провінційного синоду Галицької митрополії¹⁶⁸. У серпні 1891 р. владику Ю. Пелеша перевели до Перемишля, а новим Станиславівським єпископом номінований Юліан Куїловський, інтронізований 12 листопада 1891 р. в Станиславові¹⁶⁹. Ю. Куїловський з делегацією Станиславівської єпархії взяв участь у Львівському синоді 24 вересня – 8 жовтня 1891 р.¹⁷⁰. В ході синоду виникли консервативна і реформаторська течії¹⁷¹, але в принципових питаннях прийнято компромісні рішення: одруженість священників залишилась традиційною з рекомендацією стану безженного, юліанський календар залишився обов'язковим¹⁷². У 1896 р. Ю. Куїловський провів перший синод Станиславівської єпархії, на якому обговорено рішення провінційного синоду¹⁷³.

У суспільно-політичних умовах 1890-х рр. єпископ Ю. Куїловський зосередив увагу на зміцненні духовного авторитету ГКЦ в суспільстві. Поступова еволюція ГКЦ за митрополита С. Сембратовича від старорусинів до народовців, визрівання консервативної течії з концепцією «органічної праці» та поширення впливу радикалів на селянство, очевидно, позначились на діяльності другого Станиславівського єпископа. У першому пастирському листі Ю. Куїловський наголосив на потребі активної душпастирської праці та організації церковних братств для боротьби з «невір'ям, вільнодумством і легковаженням правд об'явлених і законів

¹⁶⁸ Пастирський лист митрополита галицького С. Сембратовича до єпископів руських Галицької Провінції про Синод провінційний у Львові (даний 15/27 липня 1891 р.). – Львів: Типографія Ставропіг. Ін-ту, 1891. – С. 4–5; Порядок скликання і проведення Синоду провінційного у Львові у місяці вересні 1891 р. (розпорядження митрополита С. Сембратовича від 15/27 липня 1891 р.). – Львів: Типографія Ставропіг. Ін-ту, 1891. – С. 1–21.

¹⁶⁹ Див.: Вісник Станіславівської єпархії. – 1891. – Ч. VII. – С. 133.

¹⁷⁰ Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891. – Львів: накл. Митр. Орд., 1896. – С. 263–264.

¹⁷¹ Стефанович О. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів з років 1891 і 1897. – 2-е вид. – Львів: накл. І. Кудлака, 1924. – С. 7–8.

¹⁷² Димид М. Єпископ Київської Церкви (1589–1891). – Львів: Інститут канонічного права ЛБА, 2000. – С. 97–98.

¹⁷³ Пастирський лист єп. Ю. Сас-Куїловського про Синод Діїцезальний, даний 5 жовтня 1897 р. – Станіславів: накл. Єп. Орд., 1897. – С. 1, 4–5.

Св. Церкви»¹⁷⁴. Одним із засобів релігійного оновлення суспільства владика вважав канонічні візитації, які проводив у формі духовних місій¹⁷⁵. У 1893–1896 рр. владика організував відзначення у Станіславівській єпархії церковних ювілеїв – Папи Лева XIII, святих Кирила і Мефодія та Берестейської унії¹⁷⁶.

Владика поступово еволюціонував до клерикальної моделі «органічної праці». У 1892 р. він підтримав заборону поширення радикальних газет «Народ» і «Хлібороб» та москвофільського часопису «Галицька Русь»¹⁷⁷, а 1897 р. підтримав поширення часопису «Місіонар», заснованого ігуменом А.Шептицьким¹⁷⁸. У 1893 р. Ю. Куїловський підтримав рішення митрополита С. Сембратовича про зобов'язання духовенства використовувати «чисту русько-народну мову і етимологічно-фонетичний правопис»¹⁷⁹. Хоча ці рішення викликали опір впливового москвофільського духовенства Станіславівської єпархії¹⁸⁰, позиція Ю. Куїловського сприяла поступовому формуванню української національної ідентичності значної частини священників. У 1896 р. Ю. Куїловський він підписав спільний пастирський лист австрійського єпископату «В справі виборів до Думи державної»¹⁸¹, а в квітні 1898 р. – спільний пастирський лист ієрархів Галицької митрополії з нагоди 50-річчя скасування панщини, яким закликали гідно використати свободу, зберігати вірність Церкві й працювати «над двигенням народності своєї»¹⁸². Основні ідеї цього послання перегукувалися з програмою християнсько-консервативної течії на чолі з О. Барвінським, сформованої 1897 р. у Католицький русько-

¹⁷⁴ Архиєрейське послання єпископа Ю. Куїловського до Пречесного Кліру і Вірних Єпархії Станіславівської, дане у 21-неділю по Сошествію св. Духа 1891 р. – Станіславів, 1891. – С. 2–7.

¹⁷⁵ ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 17, арк. 1–16.

¹⁷⁶ Вісник Станіславівської єпархії. – 1893. – Ч. VII. – С. 94, 98–99.

¹⁷⁷ Вісник Станіславівської єпархії. – 1893 – Ч. I. – С. 2–3.

¹⁷⁸ Вісник Станіславівської єпархії. – 1897 – Ч. VI. – С. 90–91.

¹⁷⁹ Вісник Станіславівської єпархії. – 1893 – Ч. I. – С. 3–4.

¹⁸⁰ Антошевський Т. Українське церковно-суспільне життя в Галичині в останні роки XIX століття // Київська Церква. – 2000. – № 4. – С. 56.

¹⁸¹ Пастирський лист Преосв. Єпископату Австрійського до всіх вірних католиків Австрії в справі виборів до Думи Державної (дано в січні 1896 р.). – Станіславів: накл. Єп. Орд., 1896 – С. 1–8.

¹⁸² Пастирський лист Галицького Єпископату про 50-літній ювілей скасування кріпацтва. – Львів: типо-графія Створопігійська, 1898. – С. 6.

народний союз (КРНС). Однак спроби митрополита перетворити КРНС у клерикальну політичну партію на протигагу москвофілам і радикалам не знайшли масової підтримки духовенства в Станіславівській єпархії¹⁸³.

Ю. Куїловський звертає увагу і на розвиток організаційної структури єпархії. У 1893 р. він призначив нових членів капітули: С. Ткачуника, С. Торонського, І. Гробельського¹⁸⁴. У жовтні 1894 р. Буковинський деканат поділено на два: Чернівецький і Сучавський¹⁸⁵. Значну увагу владика приділив богословській освіті «питомців» духовних семінарій у Львові, Відні, Римі¹⁸⁶. У зв'язку із розпуском 1893 р. греко-католицької семінарії у Відні Ю. Куїловський подбав також про складення кошторису будівництва духовної семінарії в Станіславові¹⁸⁷.

Особливу роль єпископ надавав церковним товариствам. За його сприяння Товариство взаємної допомоги дяків Станіславівської єпархії 1894 р. з ініціативи І. Полотнюка започаткувало «курс науки дяковства в Станіславові»¹⁸⁸. У 1896 р. для «допомоги убогих русько-католицьких церковей» було створено Товариство Св. Апостола Петра¹⁸⁹. Окремим пастирським листом єпископ активізував братства тверезості у парафіях¹⁹⁰. У 1893 р. він зобов'язав духовенство підтримати товариство «Шкільна поміч» в Станіславові¹⁹¹, а згодом затвердив «Інструкцію і план науки релігії...» у школах «народних і виділових» та «доповняючо-промислових»¹⁹².

Духовенство Станіславівської єпархії упродовж 1890-х рр. поступово розширює масштаби своєї душпастирської та суспільної діяльності. Так, в суспільно-політичній сфері помітною зростає частка священників у місцевих орга-

¹⁸³ Антошевський Т. Українське церковно-суспільне життя в Галичині в останні роки XIX століття // Київська Церква. – 2000. – № 4. – С. 57.

¹⁸⁴ Вісник Станіславівської єпархії. – 1893. – Ч. II. – С. 57.

¹⁸⁵ Вісник Станіславівської єпархії. – 1894. – Ч. X, – С. 124; Ч. XI. – С. 136.

¹⁸⁶ Вісник Станіславівської єпархії. – 1898. – Ч. VIII. – С. 80; 1897. – Ч. VII. – С. 93–94; Ч. VIII. – С. 112.

¹⁸⁷ Галичанин. – 1896. – 9 (21) янв. – Ч. 6. – С. 3.

¹⁸⁸ Вісник Станіславівської єпархії. – 1894. – Ч. II, – С. 39; 1895. – Ч. VI. – С. 65.

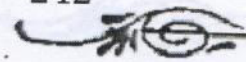
¹⁸⁹ Вісник Станіславівської єпархії. – 1899. – Ч. VIII. – С. 101; 1896. – Ч. X. – С. 88–89.

¹⁹⁰ Вісник Станіславівської єпархії. – 1896. – Ч. XI. – С. 101–108.

¹⁹¹ Вісник Станіславівської єпархії. – 1893. – Ч. VI. – С. 76; 1892. – Ч. III. – С. 43.

¹⁹² Вісник Станіславівської єпархії. – 1898. – Ч. VII. – С. 53–69.

нах влади: з 1891 р. до складу повітових рад увійшли священники С. Левицький, А. Андрохович, І. Олесницький, А. Кобринський, З. Шухевич, А. Шанковський, Т. Войнаровський, К. Мандичевський, І. Михалевич, Ф. Скульський¹⁹³; до складу окружних шкільних рад – К. Костецький, В. Богонос, І. Коблянський та ін.¹⁹⁴. Єпархіальне духовенство продовжує засновувати й очолює місцеві осередки культурно-просвітницьких товариств, що репрезентували народовську та москвофільську політичні течії¹⁹⁵: читальні «Прогресу» – Й. Абрисовський, М. Вальницький, О. Волянський, І. Охримович, В. Паук¹⁹⁶, читальні Товариства імені М. Качковського – К. Пачовський, М. Соневицький, А. Шанковський, І. Білоус й ін.¹⁹⁷. Активна суспільна діяльність ієрархії і духовенства Станиславівської єпархії стали невід'ємною частиною національного відродження українців у Галичині.

Наприкінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. Станиславівська єпархія вступає в нову епоху розвитку. В грудні 1898 р. імператор Франц Йосиф І іменував єпископа Ю. Куїловського на Галицького митрополита, а в лютому 1899 р. ігумена василіянського монастиря св. Онуфрія у Львові А. Шептицького – на Станиславівського єпископа. У червні 1899 р. Папа Лев ХІІІ погодив призначення єпископом А. Шептицького¹⁹⁸.

Єпископські свячення він отримав 17 вересня 1899 р. у Львові, а інтронізація у Станиславові відбулася 20 вересня¹⁹⁹. На офіційному прийомі владика чітко визначив пріоритети: «Я є русин по своєму дідові і прадідові, полюбив

¹⁹³ Шематизмъ всего клира греко-католической Епархії Станиславфвской на рфк Божій... – 1895. – С. 1–186; 1897. – С. 1–207; 1900. – С. 1–212.

¹⁹⁴ Шематизмъ всего клира греко-католической Епархії Станиславфвской на рфк Божій... – 1892. – С. 1–...; 1895. – С. 1–186; 1897. – С. 1–207; 1900. – С. 1–212.

¹⁹⁵ Качор А. Роля духовенства і Церкви в економічному відродженні Західної України // Збірник Тисячоліття християнства в Україні / о. Баран і о. Герус. – Вінніпег, 1991. – С. 91–124.

¹⁹⁶ Шематизмъ всего клира греко-католицкой Епархії Станиславфвской на рфк Божій 1906. Рфчникъ ХХІ. – Станиславфвъ, 1906. – ХХVII+307 с. – С. 1–248.

¹⁹⁷ Шематизмъ всего клира греко-католицкой Епархії Станиславфвской на рфк Божій 1906. Рфчникъ ХХІ. – Станиславфвъ, 1906. – С. 1–248.

¹⁹⁸ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 146, оп. 50, спр. 165, арк. 1; ЦДІАУЛ. – Ф. 358, оп. 2, спр. 1, арк. 1–5.

¹⁹⁹ ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 1120, арк. 1–2; Лятишевський І. о. д-р. Митрополит Андрей Шептицький як Єпископ Станіславівський від 24 вересня 1899 – 13 січня 1901 // Богословія. – 1926. – Т. IV, кн. 1–4. – С. 231–232.

нашу Церкву і наш святий обряд цілим моїм серцем»²⁰⁰. Архипастирську діяльність третього Станіславівського єпископа ускладнювала суспільно-політична ситуація в краї, адже народовці та москвофіли хотіли бачити в єпископові свою людину, а зростаючий вплив радикального руху загрожував існуванню ГКЦ. Напрями архипастирської праці владика А. Шептицький виклав у пастирських листах «Перше слово Пастиря» та «Наша програма»²⁰¹. Не заперечуючи провідної ролі світської інтелегенції, владика наголошує, що Церква тепер повинна домагатися «проводу в справах суспільно найважливіших: у справах віри та моралі»²⁰². Для нейтралізації впливу радикалів він пропонує захищати догми християнської науки, «відкривати і збивати їхню ложну науку», організувати економічні установи, дбати про солідарність²⁰³. А. Шептицький розвинув власну теорію «органічної праці», альтернативну до програми радикалів²⁰⁴.

Для ознайомлення з релігійно-церковним станом Станіславівської єпархії А. Шептицький провів канонічні візитації всіх парохій Косівського, Сучавського і Чернівецького деканатів, окремі – в Жуківському, Коломийському, Снятинському і Тисменецькому деканатах²⁰⁵. Після цього він написав глибокі за змістом пастирські листи «До моїх любих гуцулів»²⁰⁶, «Правдива віра»²⁰⁷ та «Християнська родина»²⁰⁸.

²⁰⁰ Цит. за: Кравченко о. д-р. Велетень зо Святоюрської гори: Причинки до біографії Слуги Божого Андрея Шептицького на підставі чужомовних джерел. – Йорктон, 1963. – С. 9.

²⁰¹ Лист пастирський преосвященого Андрея, єпископа станіславівського до всіх вірних его єпархії. – Коломия: накл. М.Білоуса, 1899. – 29 с.; Первий пастирський лист єпископа Андрея Шептицького до руского народу. – Б. м., 1899. – 32 с.

²⁰² Твори Слуги Божого Мирополита А.Шептицького. Пастирські листи (2.VIII.1899 р. – 7.X.1901р.). Т. 1. – Торонто: вид-во оо. Василіян, 1965. – С. 22.

²⁰³ Там само. – С. 24–26, 28.

²⁰⁴ Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). – С. 71.

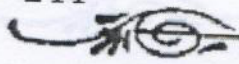
²⁰⁵ Шематизмъ всего клира греко-католической Епархии Станиславфвской на рфк Божій 1902. Рфчникъ XVII. – Станиславов, 1904. – С. 202–203; Галичанин. – 1900. – Ч. 5. – С. 2.

²⁰⁶ Напiмнення і науки: IV лист пастирській Преосвящ. А. Шептицького, єпископа Станіславівського, до вірних Косівського Деканата.-Жовква: печатня оо. Василіян, 1901. – 44 с.

²⁰⁷ Шептицький А. Правдива віра (Пастирський лист до вірних на Буковині Станіславівської Єпархії, писаний у Марківцях під Станіславовом, даний у навечір'я св. Михайла 1900 рік). – Люблін: Свічадо, 1990. – 52 с.

²⁰⁸ Християнська родина: З II пастирського листа ихъ преосвящ. А.Шептицького, єпископа Станіславівського. – Жовква: Накладом вид-ва ЧСВВ, 1900. – 32 с.

Для підготовки єпархіального духовенства єпископ А. Шептицький вирішив заснувати духовну семінарію, для якої в серпні 1899 р. закупив за 10 тис. злр. земельну площу навпроти єпископської резиденції та добився від австрійського уряду дозволу на будівництво семінарії. Уряд на прохання єпископа виділив 140 тис. злр. на будівництво семінарії²⁰⁹. Згодом єпископ подарував Станиславівській капітулі свою бібліотеку з 4 тис. томів та призначив фонд 1200 крон щорічно на її збільшення²¹⁰.

31 жовтня 1900 р. А. Шептицького іменовано митрополитом Галицьким²¹¹. Станиславівська єпархія залишилась вакантною до призначення нового єпископа. У січні 1901 р., відповідно до чинного канонічного права²¹², архипресвітер В. Фацієвич був обраний генеральним вікарієм Станиславівської єпархії в духовних справах, а вікарієм у майнових справах – архідиякон І. Литвинович²¹³. У період вакантності єпископського престолу в Станиславові велася гостра боротьба за нового єпископа, що свідчила про «кризу ідентичності» в ГКЦ, підживлювану різними суспільно-політичними орієнтаціями духовенства (поділеного на москвофілів, народовців і християнських консерваторів). У церковних і політичних колах обговорювали різні кандидатури: місіонера П. Філяса ЧСВВ, професора Львівського університету Й. Комарницького, архипресвітера митрополичої капітули А. Білецького, архідиякона митрополичої капітули і ректора духовної семінарії Л. Туркевича, крилошанина митрополичої капітули М. Пакіша, крилошанина Станиславівської капітули І. Гробельського, архідиякона цієї ж капітули І. Литвиновича. Невдовзі митрополит А. Шептицький запропонував ректора Львівської духовної семінарії Григорія

²⁰⁹ Галичанин. – 1900. – Ч. 51. – С. 3.

²¹⁰ Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії // Шематизм Івано-Франківської єпархії УГКЦ станом на 10 листопада 1995 року Божого. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 128.

²¹¹ Горняткевич Д. Митрополит Андрей Шептицький // Визвольний шлях. – 1954. – Кн. 12. – С. 5–19.

²¹² Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891. – Львів, 1896. – С. 194.

²¹³ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. – Івано-Франківськ; Надвірна, 2010. – С. 121.

Хомишина²¹⁴. Вже 16 квітня 1904 р. імператор Франц Йосиф II за згодою Папи Лева XIII призначив Г. Хомишина єпископом, а 19 червня в кафедральному соборі Станиславова відбулися його хіротонія й інтронізація.

У австрійський період (1904–1918 рр.) владика Г. Хомишин зосередив увагу на зміцненні авторитету ГКЦ в суспільстві в умовах зростання ролі політичних партій (УНДП, УРП, УСДП, РНП, КРНС), за допомогою яких світська інтелігенція прагнула позбутися опіки ієрархії та духовенства. На початку 1900-х рр. духовенство Станиславівської єпархії дедалі активніше розгортає суспільну діяльність. Традиційною стає присутність священників у повітових органах влади, до яких обиралися Н. Рудницький (Богородчани), З. Шухевич (Городенка), І. Тихович (Тлумач), І. Гордієвський (Чортків), а також в окружних шкільних радах²¹⁵, в читальнях народовського товариства «Просвіта» і москвофільського товариства ім. М. Качковського²¹⁶. Однак «чинний уділ в народнім і горожанським життю» духовенства, як помітив владика, породжувала «велику нетерпимість партійну», тим часом антиклерикальна агітація УРП в Коломийському, Снятинському і Товмацькому повітах становила загрозу для авторитету ГКЦ в суспільстві²¹⁷.

За таких обставин єпископ Г. Хомишин поступово обґрунтував програму формування унікальної еклезіальної ідентичності ГКЦ на основі пристосування деяких обрядових практик Римо-Католицької Церкви з метою протидії атеїстичним, радикальним, ліберальним і «схизматицьким» (православним) ідеям²¹⁸. В основі цієї реформи, на думку владика було формування нового покоління духовенства, створення церковно-релігійних організацій, активізація розвитку чернечих чинів. Участь Г. Хомишина у спільних

²¹⁴ Ісаїв П. Історія міста Станіславова // Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. – Т. 1. – С. 73.

²¹⁵ Шематизмъ всего клира греко-католической Епархии Станиславфвской на рфк Божій... – 1900. – С. 1–212; 1902. – С. 1–230; 1903. – С. 1–238; 1904. – С. 1–186; 1906. – С. 1–307; 1909. – С. 1–235; 1911. – С. 1–335.

²¹⁶ Шематизмъ всего клира греко-католицкой Епархии Станиславфвской на рфк Божій 1906. Рфчникъ XXI. – Станиславфвъ: Накладом Кліра Епархіального, 1906. – С. 26–229.

²¹⁷ Мельничук П. Владика Григорій Хомишин. – Львів: Місіонар, 1997. – С. 22–23.

²¹⁸ Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – С. 19.

конференціях архиєреїв Галицької митрополії 1904–1918 рр.²¹⁹, проведення єпархіального синоду 1908 р.²²⁰ та намір скликати черговий єпархіальний синод 1914 р.²²¹ мали на меті знайти відповідні засоби для реалізації ідей духовної реформи в Станиславівській єпархії.

Єпископ Г. Хомишин провів еволюційні кадрові зміни в єпархіальних органах: зберігаючи старше покоління радників (І. Литвинович, В. Фацієвич), перейняте москвофільськими ідеями²²², поступово іменував новими членами капітули і консисторії В. Богоноса, І. Гробельського, І. Гордієвського, І. Редкевича, Ф. Щепковича²²³. Дбаючи про формування нового покоління священиків-місіонерів для протидії секуляризації та «укріплення царства Божого в життю нашого народу»²²⁴, Г. Хомишин спершу використовував духовну семінарію у Львові²²⁵, а 14 січня 1907 р. урочисто відкрив у Станиславові єпархіальну духовну семінарію²²⁶ та дяківську школу²²⁷. Першим ректором семінарії владика призначив місіонера Є. Ломницького ЧСВВ, її професорами стали В. Баран, І. Гробельський, Т. Галущинський, Й. Коциловський, І. Лятишевський, Я. Медвецький, А. Редкевич, Ф. Щепкович²²⁸. Декілька випускників семінарії (М. Березюк, П. Процьків, О. Ананевич, І. Сенишин) 1910–1911 рр.

²¹⁹ Див.: Конференції Архиєреїв Української Греко-Католицької Церкви (1902–1937) / Редактор А. Кравчук. – Львів: Свічадо, 1997. – С. 10–46.

²²⁰ Синодъ дієцезальний Станиславовській 1908 р. – Станиславів: Накладом Єпископського Ординаріату, 1908. – С. 12–52, 78–80; Рішення і зарядження Преосв. Єпископського ординаріату в Станиславові від 1904–1931 р. / Зібрав о. Симеон Лукач. – Станиславів: Священнича поміч, 1932. – С. 5–10.

²²¹ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1914. – Ч. 4. – С. 45–46.

²²² Альманах Станиславівської землі. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. – Т. 1. – С. 74, 276; Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1909. – Ч. 9. – С. 68–69.

²²³ Див.: Шематизмъ всего клира греко-католической Єпархії Станиславфвской на рфк Божій 1904. Рфчникъ XIX. – Станиславов, 1904. – С. XVII–XVIII.

²²⁴ Посланіє пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станиславівського до Духовенства і вірних своєї Єпархії о дусі віри. – Станиславів: Друком Льва Данкевича, 1913. – С. 33–35.

²²⁵ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1904. – Ч. 8. – С. 85–86; Ч. 10. – С. 124; 1906. – Ч. 7. – С. 137.

²²⁶ З історії духовної семінарії в Станиславові // Альманах українських богословів. – Львів, 1923. – С. 139.

²²⁷ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1906. – Ч. 6. – С. 111–112.

²²⁸ Див.: о. І. Л. З історії духовної семінарії в Станиславові // Альманах українських богословів. – Львів, 1923. – С. 139–140.

виїхали для пастирської обслуги українських емігрантів у Бразилію й Аргентину²²⁹. Але їх ініціатива викликала критику в часописах «Галичанин» і «Діло»²³⁰.

Владика Г. Хомишин до Першої світової війни еволюціонував від ідеї виключно релігійно-церковних товариств до ідеї консервативної партії, здатної захистити ГКЦ. У 1904 р. Г. Хомишин пропонує активізувати станові священничі товариства²³¹, у травні 1907 р. – створити осередки «парохіяльних читалень, опертих на релігійній основі»²³². Але критика з боку УНДП, УРП і РНП спонукала більшість духовенства продовжити працю в існуючих культурно-просвітницьких товариствах²³³. У липні 1907 р. Г. Хомишин створив «Інститут Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії в Станиславові», який планував збудувати церкву, утримувати навчально-виховні заклади, бібліотеку, музей і видавництво²³⁴. З 1907 р. активізувалося Товариство св. Апостола Павла для «священничої діяльності як чисто духовної, так і горожанської серед нашої суспільности»²³⁵. Товариство допомоги греко-католицьким церквам ім. св. Апостола Петра чисельно зростає із 1319 членів у 1906 р. до 3762 в 1913 р.²³⁶ Продовжував діяти Вдовичо-Сиротинський Фонд єпархії²³⁷. У 1908 р. владика створив «Фонд Милостині Дієцезальної ім. св. Івана Золотоустого»²³⁸. З огляду на критику радикалів, москвофілів і націонал-демократів, Г. Хоми-

²²⁹ Детальніше див.: Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1913. Річник XXVIII. – Станиславів, 1913. – С. XXV.

²³⁰ Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – С.29.

²³¹ Посланіє пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станиславівського до Духовенства своїй єпархії о високом званію стану священничого. – Станиславів: Печатня І.Данкевича, 1904. – С. 3.

²³² Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1907. – Ч. 5. – С. 61–70.

²³³ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. – С. 129.

²³⁴ Жертви на будову ювілейної церкви Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії в Станиславові. – Станиславів: З печатні І.Данкевича, 1905–1913. – 44 с.

²³⁵ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1907. – Ч. 7. – С. 117–122; Ч. XI. – С. 182–183.

²³⁶ Див.: ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 749. Протокол VI загальних зборів Товариства св. Ап. Петра, 8.09. – 12.10.1908 рр., арк. 1–8.

²³⁷ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1909. – Ч. 4. – С. 63; Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1913. – С. XXII–XXIII.

²³⁸ Синодъ дієцезальний Станиславовській 1908 р. – Станиславів: Накладом Єпископського Ординаріату, 1908. – С. 43–52.

шин в листопаді 1910 р. доручив духовенству висловити позицію щодо їхніх часописів²³⁹, а згодом видав пастирський лист «О напрямках нинішньої хвилі»²⁴⁰. З метою популяризації програми ХСП під патронатом владики Г. Хомишина у серпні 1911 р. створено Русько-католицький комітет (РКК)²⁴¹. У Станиславові 10 жовтня 1911 р. відбулося масове віче духовенства Станиславівської єпархії, учасники якого закликали духовенство вступати в дійсні члени ХСП, не передплачувати часописів «Діло», «Галичанин» і «Прикарпатська Русь», підтримати часопис «Руслан», заснувати «парохіяльні читальні» і товариства молоді «Єдність»²⁴². У 1910-х роках Г. Хомишин підтримав спільні пастирські листи ієрархів Галицької митрополії щодо виборів до парламенту 1911 р. та про виборчу реформу 1913 р.²⁴³. Але всі позитивні тенденції були перекреслені з початком Першої світової війни.

У перші дні війни єпископ Г. Хомишин опублікував ряд відозв до духовенства і вірних, в яких висловив переконання, що «наш руский нарід сповнить з певністю свій сьвятий обовязок зглядом Династії і Вітчини»²⁴⁴.

В умовах поразки австрійської армії адміністрація за звинуваченням в москвофільстві відправила у концентраційні табори у Талергофі, Терезієнштадті, Гмюнді, Гнаві до кінця 1914 р. понад 8 тис. українців, в т.ч. й священників²⁴⁵. У Станиславівській єпархії було арештовано 12 священників²⁴⁶. Після захоплення Галичини російська військова адміністрація мала намір усунути ієрархів, ліквідувати ГКЦ, а

²³⁹ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1910. – Ч. 12. – С. 151.

²⁴⁰ Посланіє пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станиславівського до духовенства своєї єпархії о напрямках нинішньої хвилі. – Станиславів: Печатня І.Данкевича, 1911. – С. 16–23.

²⁴¹ Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – С. 28.

²⁴² Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1911. – Ч. 12. – С. 201–202.

²⁴³ Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали (1899–1944). – Т. II: Церква і суспільне питання, кн. 1: Пастирське вчення і служіння. – Львів: Місіонер, 1999. – С. 431–436.

²⁴⁴ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1914. – Ч. 9. – С. 103–104.

²⁴⁵ Кугутяк М. Галичина. Сторінки історії: Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – С. 123–124.

²⁴⁶ Цит. за: Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – С. 31.

її вірних «навернути» до РПЦ²⁴⁷. 19 вересня 1914 р. російська жандармерія арештувала у Львові митрополита А. Шептицького²⁴⁸. Єпископу Г. Хомишину вдалося уникнути арешту лише тому, що напередодні окупації він виїхав у справах до Відня²⁴⁹. Російська адміністрація за підозрою в «австрофільстві» і «мазепинстві» у вересні 1914 – травні 1915 р. в Галицькій митрополії арештовала 241, депортувала в Росію 71 священника²⁵⁰. У Станіславівській єпархії арештовано 34 і депортовано в Росію 8 священників²⁵¹. Зокрема, у січні 1915 р. арештовано ректора духовної семінарії Є. Ломницького й архипресвітера капітули І. Гордієвського, яких вивезли до Симбірська²⁵². На період війни група студентів Стаиславівської духовної семінарії виїхала спершу до Відня, а потім за сприяння Й. Коциловського – до тимчасової семінарії в Кромержіжі, де перебували І. Гробельський і Ф. Щепкович. В липні 1915 р. вони повернулись до Станіславова, але через відсутність коштів Г. Хомишин відклав початок навчання до 1918 р.²⁵³

У червні 1915 р. Г. Хомишин видав пастирське послання «О допустах Божих в часі війни», в якому причинами суспільної кризи вважав занедбання «нашого післанництва» щодо поширення унії, релігійний індіферентизм та москвофільські впливи²⁵⁴. У наступних посланнях 1916 р. – «О післанництві українського народу в католицькій церкві»,

²⁴⁷ Там само. – С. 32.

²⁴⁸ Детальніше див.: Боруцька О. Перебування митрополита Андрея Шептицького в російському ув'язненні (вересень 1914 – березень 1917 рр.) // Історія релігії в Україні: Науковий щорічник. 2004 рік. – Львів, 2004. – Кн. 1. – С. 89–101.

²⁴⁹ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. – С. 137.

²⁵⁰ ЦДІАУЛ. – Ф. 146. Галицьке Намісництво, м. Львів. – Оп. 8. – Спр. 1919. Список політично неблагонадійних греко-католицьких священників, 1915 р., арк. 2–19.

²⁵¹ ЦДІАУЛ. – Ф. 146. Галицьке Намісництво, м. Львів. – Оп. 8. – Спр. 1919. Список політично неблагонадійних греко-католицьких священників, 1915 р., арк. 17–19.

²⁵² Див.: Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали (1899–1944). – Т. II: Церква і суспільне питання, кн. 2: Листування. – Львів: Місіонер, 1999. – С. 639–640.

²⁵³ Гузіль М. Виховування українського галицького духовенства в першому році світової війни // Альманах українських богословів. – Львів, 1923. – С. 137.

²⁵⁴ Послання пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станіславівського до Духовенства і Вірних своєї Єпархії о допустах Божих в часі війни. – Станіславів: Друком Льва Данкевича, 1915. – С. 7–14, 16.

«О подвигах за святі і добрі справи» та «О послуші канонічнім» – владика «виклав основні ідеї своєї релігійної окцидентальної програми»²⁵⁵. Закликаючи здійснити «офензиву духовну», основою відродження владика вважав «лучність нашу з Церквою Католицькою» та обрядове розрізнення з «російською шизмою» (РПЦ)²⁵⁶. Тому Г. Хомишин вирішив запровадити виключно в Станиславівській єпархії ряд «обрядових змін» (зокрема, григоріанський календар²⁵⁷), які сподівався згодом представити для затвердження на Провінційному Синоді²⁵⁸.

На початку 1918 р. Станиславівська єпархія вступила в нову історичну епоху. На спільній конференції ієрархи Галицької митрополії вирішили заборонити «яку-небудь агітацію політичну чи національну, противну національним почуванням українського народу», підкреслюючи, що суспільна праця священників «мусить мати Божий характер душпастирства»²⁵⁹. Єпископ Г. Хомишин проявив солідарність з митрополитом А. Шептицьким, і в березні 1918 р. скасував календарну реформу, але зберіг лише окремі обрядові зміни, запроваджені в лютому 1916 р.²⁶⁰ За прикладом митрополита єпископ Г. Хомишин під час «свята миру і української державності» 3 березня 1918 р. схвально оцінив Берестейський мирний договір²⁶¹.

Особливу увагу Г. Хомишин звертає на підготовку нового покоління духовенства, що обумовлювалося значними демографічними втратами: за 1914–1918 рр. в єпархії померли

²⁵⁵ Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – С. 33.

²⁵⁶ Посланіє пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станиславівського до Духовенства і Вірних своєї Єпархії о післанництві українського народу в католицькій Церкві. – Станиславів, 1916. – С. 3–6, 17, 28–32.

²⁵⁷ Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина // Україна модерна – Київ – Львів: Критика – Інститут історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – Ч. 7. – С. 56–57.

²⁵⁸ Посланіє пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станиславівського до Духовенства і Вірних своєї Єпархії о післанництві українського народу в католицькій Церкві. – Станиславів: Друком Льва Данкевича, 1916. – С. 32–34.

²⁵⁹ Митрополит... – Т. 2, кн. 1. – С. 447.

²⁶⁰ Посланіє пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станиславівського до Духовенства і Вірних своєї Єпархії о післанництві українського народу в католицькій Церкві. – Станиславів: Друком Льва Данкевича, 1916. – С. 39–43.

²⁶¹ ЗУНР 1918–1923: Док і матер. – Т. 1. – С. 99.

78 священників²⁶²; у листопаді 1918 р. налічувалося 105 «опорожнених» парохій²⁶³. Повернення з Росії окремих священників спонукало проводити канонічні розслідування, щоб уникнути загрози москвофільства і «схизми»²⁶⁴. Для цього у березні 1918 р. затверджено новий склад комісії просинодальних екзаменаторів²⁶⁵. Восени 1917 р. Г. Хомишин відновив роботу Станиславівської духовної семінарії²⁶⁶, 12 березня 1918 р. призначив її тимчасовим ректором М. Вальницького, а віце-ректором – В. Бабина²⁶⁷. Викладацький колектив семінарії зберігся з довоєнного часу²⁶⁸. У 1918 р. владика Г. Хомишин висвятив 34 священників²⁶⁹. В грудні 1917 р. відновив діяльність Вдовичо-сиротинський фонд²⁷⁰, а в лютому 1918 р. – товариство «Інститут Непорочного Зачаття Діви Марії»²⁷¹.

Поступово духовенство Станиславівської єпархії активізує суспільну діяльність, еволюціонуючи від австрофільства до підтримки національної державності. У березні 1918 р. священники в Копичинцях, Чорткові, Коломиї, Товмачі, Богородчанах та ін. містечках взяли участь у «святі миру та української державності»²⁷². Підтримку духовенства здобула ідея створення українського коронного краю Галичина на чолі з архикнязем Вільгельмом Габсбургом²⁷³. Під час вічевого тижня 15-22 вересня 1918 р., організованого

²⁶² Шематизм Станиславівської Єпархії. 1925. – С. 282–285.

²⁶³ Вістник Ст. Еп. – 1918. – Ч. XI–XII. – С. 103–104.

²⁶⁴ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1918. – Ч. 6–7. – С. 48; Ч. 8–9. – С. 71–74. Порівн.: Львівські Архиепрахіяльні відомости. – 1918. – Ч. 4. – С. 65–67.

²⁶⁵ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1918. – Ч. VI–VII. – С. 45–47.

²⁶⁶ Григорій, Єпископ. Відозва в справі отворення духовного семинара в Станиславові. 21 січня 1918 р. – С. 1–4.

²⁶⁷ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1917. – Ч. 1. – С. 2; 1918. – Ч. I–III. – С. 24; Ч. VI–VII. – С. 49; Ч. VIII–IX. – С. 74.

²⁶⁸ о.І.Л. З історії Духовної Семінарії в Станиславові // Альманах українських богословів. – Перемишль, 1923. – С. 140.

²⁶⁹ Шематизм Станиславівської Єпархії. – 1925. – С. 267–268.

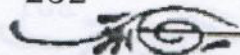
²⁷⁰ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1918. – Ч. 1–3. – С. 15.

²⁷¹ Вістник Ст. Еп. – 1918. – Ч. IV–V. – С. 49–51.

²⁷² ДАІФО. – Ф. 10, оп. 1, спр. 35, арк. 1–2; Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. – Т. 1. – С. 93, 96–97; Кугутяк М. Історія..., с. 69–70.

²⁷³ Див.: Митрополит... Т. 2, кн. 2. – С. 669, 674; Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот з династії Габсбургів: Науково-документальне видання. – К.: Темпора, 2008. – С. 6–17, 27–28, 49–55.

УНДП з вимогою створення «українського коронного краю в Австрії», учасниками віч були А. Малиновський у Копичинцях, О. Абрисовський у Надвірній, Т. Матейко в Станиславові²⁷⁴. В складі української конституанти у Львові 18 жовтня 1918 р. Станиславівську єпархію представляли єпископ Г. Хомишин та І. Капустинський з Мельниці Подільської²⁷⁵, а з листопада до УНРади увійшли І. Волянський, І. Лятишевський, С. Матковський, О. Русин²⁷⁶. Під час «Листопадового зриву» участь у перебранні влади брали священники Й. Раковський з Хриплина, М. Ганушевський з Дори, І. Пісецький з Корнева²⁷⁷. Повітові національні ради очолили І. Пісецький у Городенці, І. Майковський у Печеніжині; господарський відділ у повітовій раді Станиславова Й. Раковський; до складу Заліщицької тимчасової ради увійшли І. Чернодоля, І. Коцик, Т. Курп'як і т.д.²⁷⁸. У процесі формування Української Галицької Армії (УГА) священники єпархії приводили воїнів до присяги²⁷⁹, а 39 священників стали капеланами УГА²⁸⁰. Духовенство єпархії активно відроджувало місцеві осередки загальнокраєвих товариств «Рідна школа», «Сільський Господар», «Пласт», «Союз українок».

За дорученням митрополита, єпископ Г. Хомишин звернувся до мирян і духовенства з пастирським листом, в якому «доручив усім священникам згадувати в св. Літургіях президента Євгена Петрушевича, Українську державу, її уряд і її воїнство»²⁸¹. Після переїзду органів влади ЗУНР до

²⁷⁴ ЗУНР 1918–1923. Док. і матер. – Т. 1. – С. 133–134, 138–162.

²⁷⁵ Павлишин О. Соціально-політичний портрет українського проводу Галичини та Буковини в революції 1918–1919 років // Україна модерна. – Ч. 4–5. – Львів, 2000. – С. 236, 220.

²⁷⁶ Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / Редактор-упорядник Б. Кравців. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, Вид-ня ЦК Станиславівщини, 1975. – С. 114.

²⁷⁷ Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії: У 45-річчя участі у Визвольних змаганнях (Матеріали до історії). – Вінніпег, 1963. – С. 61–62.

²⁷⁸ Див.: Переняте влади на Галицькій Україні в руки Укр. Національної Ради // Станиславівський голос. – 1918. – Ч. 1. – С. 2.

²⁷⁹ Мобілізація // Наддністрянські вісти: орган повітових Комісаріатів в Самборі, Старому Самборі, Турці і Рудках. – 1918. – 23 грудня. – Ч. 2. – С. 6.

²⁸⁰ ЦДДАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 577, арк. 1–3; Вістник Державного Секретаріату військових справ. – 1919. Список учасників визвольної боротьби між роками 1918–1920 в рядах УГА, що походили зі Станиславівщини // Альманах Станиславівської Землі. – Т. 2. – С. 246–255.

²⁸¹ Нагаєвський І. Історія Української... – С. 381.

Станиславова Г. Хомишин почав активно відвідувати засідання УНРади, але активної участі в обговоренні законопроектів не брав²⁸², мабуть, через антиклерикальні виступи окремих делегатів²⁸³. У пастирському листі «В переломову добу історії українського народу з нагоди торжества Йорданського 1919 р.» владика Г. Хомишин обґрунтував «консервативно-християнське» бачення ролі УГКЦ в національно-державному будівництві ЗУНР. Критикуючи «недорічний клич, що священники доси служили Римови, а від тепер мають служити державі українській», владика наголошував, що вони служать насамперед «Христу Спасителеви під начальством і проводом кожного Намісника Христового на землі», а в тому «значію ми служили, служимо і будемо служити Римови, а через Рим народови»²⁸⁴. Підтримуючи ідею злуки УНР і ЗУНР, владика Г. Хомишин відправив урочисте Богослужіння в катедральній церкві в присутності представників УНР, уряду і делегації ЗОУНР до Києва²⁸⁵. Приклад архієрея наслідували й священники, які провели урочисті Богослужіння з нагоди свята злуки ЗУНР і УНР²⁸⁶.

Владика Г. Хомишин та більшість духовенства негативно сприйняли закон про аграрну реформу в ЗОУНР від 14 квітня 1919 р., що передбачав конфіскацію церковного землеволодіння²⁸⁷, а також ідею «повної секуляризації» виховання молоді, покладену в основу шкільної реформи в ЗУНР²⁸⁸.

У січні 1919 р. внаслідок реорганізації Державного секретаріату освіти і віросповідань виокремлено відділ віроспо-

²⁸² Нове життя. – 1919. – Ч. 1–88. – (Звіти про сесійні засідання УНРади); Єгрепій О. Участь єпископа Григорія Хомишина в національно-визвольних змаганнях українського народу 1918–1925 рр. // Обрії. – 2002. – № 2. – С. 85.

²⁸³ З останніх літ. Мої спомини і рефлексії // Нова Зоря. – 1938. – Ч. 84. – 3 листопада. – С. 1.

²⁸⁴ Послане пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станиславівського до Духовенства і Вірних Епархії Станиславівської в переломову добу історії українського народу з нагоди торжества Йорданського 1919 р. – Станиславів, 1919. – С. 14.

²⁸⁵ Полек В. Нарис історії... – С. 136.

²⁸⁶ Нове життя. – 1919. – Ч. 11. – С. 2; Ч. 24. – С. 2; Товмацькі вісти. – 1919. – 17 (4) січня. – Ч. 1. – С. 4.

²⁸⁷ Народ. – 1919. – 24 квітня. – Ч. 9. – С. 2.

²⁸⁸ Вістник Станиславівської Епархії. – 1918. – Ч. I–III. – С. 5–7; Нове життя. – 1919. – Ч. 34. – С. 1, Ч. 60. – С. 2; ЦДІАУЛ. – Ф. 581, оп. 1, спр. 109, арк. 17 зв.; ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 808, арк. 5зв.

відних справ, референтом якого за рекомендацією владики було обрано І. Лятишевського²⁸⁹.

Під патронатом Г. Хомишина 7–8 травня 1919 р. в Станиславові відбувся з'їзд духовенства ЗОУНР за участю 200 священників. Учасники з'їзду прийняли заяву, в якій висловили бажання «працювати і на будуче всіми силами для добра Української Народної Республіки в цілі досягнення її повної і тривкої незалежності і самостійності в тім переконанню, що се дасться досягнути вповні на основах християнського світогляду і в злуці з Церквою»²⁹⁰.

Тим часом, наступ польських військ та румунська окупація Покуття вкінці травня 1919 р. створили критичну ситуацію в ЗОУНР. Із відступом 16–17 липня 1919 р. за Збруч УГА в її структурі залишилися полеві духовники, які пройшли її бойовий шлях на східній Україні і згодом повернулися додому. Більшість єпархіального духовенства сприйняла факт польської окупації з неприхильністю²⁹¹.

Розвиток Станиславівської греко-католицької єпархії у 1919–1925 рр. відбувався в умовах становлення польської адміністрації в Східній Галичині. Після анексії в липні 1919 р. уряд Польщі запровадив надзвичайний стан, скасований лише у вересні 1922 р., скасував Галицький сейм і крайовий виділ, заборонив використання назви «Галичина» і запровадив офіційну назву «Східна Млопольща» та адміністративно-територіальний поділ на три воєводства (1920 р.), провів загальний перепис населення (1921 р.) та вибори до сейму і сенату (1922 р.)²⁹². Підтримка ієрархією і духовенством ГКЦ української національно-державної ідеології загострила відносини із владою Другої Речі Посполитої. Ієрархи ГКЦ у листі до Апостольського Нунція 28 серпня 1919 р., висловлюючи протест щодо репресій, підкреслювали, що «наша церковна провінція не належить до Польської Республіки»²⁹³. Конституція Польщі від 17 березня 1921 р. ви-

²⁸⁹ Див.: Литвин М., Науменко К. Історія Західно-Української Народної Республіки. – Львів, 1995. – С. 101.

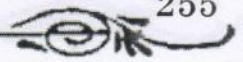
²⁹⁰ Цит. за: Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – С. 106.

²⁹¹ Кривава книга. – Дрогобич, 1994. – С. 191.

²⁹² ЦДАУЛ. – Ф. 581, оп. 1, спр. 96, арк. 60–60 зв.; Що нас болить, а що нам помогти може? // Українське життя. – Станиславів, 1922. – 8 жовтня. – Ч. 1. – С. 1.

²⁹³ Кравчук А. Конференції Архиєреїв Української Греко-Католицької Церкви (1902–1937). – Львів: Свічадо, 1997. – С. 57.

знавала Римо-Католицьку Церкву провідною серед інших рівноправних віровизнань²⁹⁴, а її правовий статус мав бути остаточно визначений Конкордатом з Апостольською Столицею; тим часом ГКЦ як «церква релігійної меншості» отримувала право на самостійне управління за «власними законами, яких визнання держава не відмовить... в порозумінню з правними представниками»²⁹⁵. Отже, в умовах становлення польської адміністрації в Східній Галичині 1919–1925 рр. існувала перехідна модель церковно-державних відносин, в якій ГКЦ намагалася зберегти «автономію» відносно державної влади, і лише Конкордат між Польщею і Апостольським Престолом 1925 р. врегулював правовий статус ГКЦ і забезпечив певну лояльність її духовенства.

У нових суспільно-політичних обставинах Станиславівська єпархія поступово займає своє особливе місце як в структурі Галицької митрополії, так і в суспільному житті українців Галичини. У цей час єпископ Г.Хомишн підтримав лінію митрополита А.Шептицького на «автономізацію» УГКЦ щодо держави²⁹⁶. Але, на відміну від митрополита, який вирішив добиватися визнання Папою Бенедиктом XV та країнами Антанти права на відокремлення Східної Галичини від Польщі²⁹⁷, єпископ Г.Хомишн поступово еволюціонував до ідеї українсько-польського примирення на основі «прагматичного мінімуму» в суспільно-політичній і національно-культурній сферах шляхом взаємних поступок, однак не знайшов підтримки ієрархії і духовенства ГКЦ²⁹⁸. Польська адміністрація, прагнучи скомпрометувати митрополита А.Шептицького, розпочала 1921 р.

²⁹⁴ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – С. 458.

²⁹⁵ Цит. за: Холмщина і версайський договір. II. Версайський договір і польська конституція // Український вістник. – 1921. – Ч. 164. – С. 1.

²⁹⁶ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1919. – Ч. IV–X. – ;с.30.

²⁹⁷ По Україні і про Україну: Митрополит А.Шептицький в Римі // Український вістник. – 1921. – Ч. 8. – 28 лютого. – С. 1–2; Що робить митр. Шептицький? // Батьківщина. – 1921. – Ч. 1. – 6 марта. – С. 6; Красівський О.Я. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблема взаємовідносин. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – 304 – С. 151.

²⁹⁸ Москалюк М.Ф. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. XX ст. – К.: Стило, 1998. – С. 13–14; Wolczayński Jyzef, ks. Listy biskupa Grzegorza Chomyscyna do arcybiskupa Jyzefa Bilchewskiego z lat 1904–1922 // Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne. – 2003. – Т. 36. – З. 1. – S. 250–251.

розслідування «з огляду на прихильність в 1914–1915 рр. східно-галицького греко-католицького духовенства до православної пропаганди»²⁹⁹. Водночас в урядових колах Варшави у 1921 р. обговорювали таємний план зміни на митрополичому престолі А. Шептицького на Г. Хомишина³⁰⁰, але сумнівно, щоб останній мав якісь амбіції на митрополичий престол. Закликаючи до «здорової самокритики» поразки національно-державного будівництва ЗУНР, єпископ Г. Хомишин, наполягав на проведенні «благородної праці» для «позитивного відродження нашого народу»³⁰¹. У листі до лідера ХСП О. Барвінського від 12 січня 1920 р. владика підкреслював: «Праця нам конче потрібна, але позитивна на основах християнських...»³⁰². На його думку, засобом оздоровлення суспільних відносин в умовах «страшних часів остигнення віри і зіпсуття обичаїв», може стати «рефлексія і зворот до Серця Христового»³⁰³, щира віра у «Всевишнього Спасителя», який «може всемогучою силою випровадити наш нарід на світло денне»³⁰⁴. Отже, у відновленні релігійності українського народу владика вбачав фундамент для національного відродження українського народу. З огляду на це Г. Хомишин спрямовує свою діяльність передусім на відновлення організаційної структури Станиславівської єпархії, «обрядові реформи» та зміцнення ролі ГКЦ в суспільному житті.

Станиславівська єпархія в цей час зазнала значних змін териоріального рівня організаційної структури. Внаслідок румунської окупації Буковини 1919 р. Станиславівський єпископ втратив контроль над Чернівецьким і Сучавським деканатами, які до Першої світової війни мали 18 парохій, 23 священники і понад 35 тис. віруючих³⁰⁵. Спроби ієрарха відновити тут юрисдикцію до 1922 р. так і не увін-

²⁹⁹ ДАІФО. – Ф. 2, оп. 1, спр. 136, арк. 2.

³⁰⁰ З приводу іменування о. Боцяна луцьким єпископом // Український вістник. – 1921. – 17 червня. – Ч. 116. – С. 2.

³⁰¹ Мельничук П. Владика Григорій Хомишин. – С. 46-52.

³⁰² ВР ЛНБ. – Ф. 11, спр. 2665 / п. 160 (Хомишин Григорій, єпископ. Листи до Барвінського Олександра Григоровича, 1904–1923 рр., Станіслав, Борщів, Львів), арк. 88–88 зв.

³⁰³ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1920. – Ч. IV–VI. – С. 17–19.

³⁰⁴ ВР ЛНБ. – Ф. 11, спр. 2665 / п. 160 (Хомишин Григорій, єпископ. Листи до Барвінського Олександра Григоровича, 1904–1923 рр., Станіслав, Борщів, Львів), арк. 90.

³⁰⁵ (М.). Українська Церква на Буковині (Допись.) // Нива. – 1921. – Ч. 10. – С. 297.

чались успіхом³⁰⁶, тому Рим призначив Апостольським адміністратором для греко-католицьких парафій на Буковині спершу Сучавського декана о. К.Злепка, якого згодом змінив катехит шкіл у Чернівцях о. М.Сімович³⁰⁷. Внаслідок цього не просто зменшилась територія Станиславівської єпархії³⁰⁸, але й було втрачено можливості для місійної праці в умовах, коли політика румунізації, за твердженнями сучасників, викликала «греко-католицький прозелітизм»³⁰⁹.

Запровадження 1921 р. нового адміністративно-територіального поділу Східної Галичини на Львівське, Станиславівське і Тернопільське воєводства³¹⁰ посилювало ризики впливу польської адміністрації на ГКЦ, наприклад, при розміщенні парохій³¹¹. Канонічна територія Станиславівської єпархії була поділена між Станиславівським і Тернопільським воєводствами – відповідно 9 і 7 деканатів єпархії в межах 17 і 16 повітів; на території Станиславівського воєводства знаходилося 545 парохій, що належали до трьох єпархій – Станиславівської (256 парохій в 9 деканатах), Львівської (241 парохія в 20 деканатах) і Перемишльської (48 парохій у 5 деканатах)³¹²; окремі парохії деяких деканатів Станиславівської єпархії знаходились у різних повітах одного або

³⁰⁶ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1919. – Ч. IV–X. – С. 39; 1920. – Ч. I–III. – С. 10; Ч. IV–VI. – С. 22–23; Ч. VII–IX. – С. 43; Ч. X–XII. – С. 65; 1922. – Ч. 1. – С. 20, 31, 32, 33–34.

³⁰⁷ Див.: Левинський Атаназій. Столітні роковини гр.-кат. парохіяльної церкви в Чернівцях (допись) // Нива. – 1921. – Ч. 12. – с. 362; Раб-підніжок // Свобода. – 1922. – 9 грудня. – Ч. 33. – С. 3; Буковина, її минуле і сучасне / під ред. д-ра Д.Квітковського, проф. Т.Бриндзана, А.Жуковського. – Париж – Філадельфія – Дітройт: Вид-во «Зелена Буковина», 1956. – С. 378; Історично-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Діловий Комітет Земляків Чортківської округи, 1974. – С. 43.

³⁰⁸ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1913. Річник XXVIII. – Станиславів, 1913. – С. XXVII; Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1925. – Станиславів, 1925. – С. XXIX; Шематизм всего духовенства греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії на рік 1924. Річник 72. – Львів: Накладом архієпархіяльного духовенства, 1924. – С. IV; Шематизм всего духовенства греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії на рік 1935/36. – Львів: Накладом архієпархіяльного духовенства, 1935/36. – С. 5.

³⁰⁹ (М.). Українська Церква на Буковині (Допись.) // Нива. – 1921. – Ч. 10. – С. 299–301.

³¹⁰ Український вістник. – 1921. – Ч. 166. – С. 1; Ч. 169. – С. 1.

³¹¹ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 824, арк. 1–2.

³¹² ДАІФО. – Ф. 2, оп. 11, спр. 16, арк. 2; ДАІФО. – Ф. 2, оп. 11, спр. 36, арк. 16–41.

двох воєводств (зокрема, Скальський деканат – у Борщівському, Гусятинському, Заліщицькому і Чортківському повітах; Устецький деканат – в Бучацькому, Підгаєцькому, Товмацькому, Станиславівському та Рогатинському повітах)³¹³. Отже, інтеграція Станиславівської єпархії в політико-адміністративну систему краю, яка збереглася до 1939 р., сприяла зростанню контролю та впливу польської адміністрації на ієрархію та духовенство ГКЦ.

Владика Г.Хомишин, спираючись на рішення спільних конференцій єпископів у 1919–1920 рр. про «відновлення релігійного життя з віри в нашій народі»³¹⁴, прагнув обмежити вплив політичних факторів, зміцнити Церкву шляхом відмови від «бізантійства орієнтального» та засвоєння елементів латинського обряду³¹⁵. Розпорядженням «В справі деяких змін в тексті богослужень церковних» від 17 листопада 1919 р. він закликав відновити «католицьку ціху» Богослужінь, унормувати згадування Папи та світської влади, розвинути культу св. Йосифа та Пречистої Діви Марії, усунути святкування семи Вселенських Соборів та змінити слово «православний» на «правовірний»³¹⁶. Релігійні новації владики набували суспільно-політичного забарвлення.

Значну увагу Г.Хомишин присвятив відновленню організаційної структури єпархії, діяльності єпархіальних органів. У цей час кадрового оновлення потребували капітула та консисторія (вакантними були 7 із 12 посад), деканальні уряди (більшість деканів були похилого віку), а система матеріального забезпечення й заміщення вакантних парохій, крім патронату, відтепер залежала ще й від польської адміністрації³¹⁷. Після смерті отців І.Редкевича (14 липня 1921 р.) і М. Вальницького (8 квітня 1923 р.) ординаріат оголошував конкурс на вакантні посади соборних крилошан,

³¹³ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1925. Річник ХХХ. – Станиславів: Накладом Кліра Єпархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1925. – С. 173–186, 235–247.

³¹⁴ Кравчук А. Конференції Архирейів Української Греко-Католицької Церкви (1902–1937). – Львів: Свічадо, 1997. – с.52, 62, 65.

³¹⁵ Чорновол І. Митрополит Андрей Шептицький у спогадах Олександра Барвінського (До 100-річчя інтронізації митрополита Андрея Шептицького) // Київська Церква. – 2001. – № 2–3. – С. 287.

³¹⁶ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1919. – Ч. XI–XII. – С. 43–49.

³¹⁷ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 792, арк. 31; спр. 808, арк. 9–14; спр. 812, арк. 4–8; спр. 813, арк. 12–16; Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1925. – Станиславів, 1925. – С. XVII–XIX; Вістник Станиславівської єпархії. – 1919. – Ч. IV–X. – С. 39; 1920. – Ч. IV–VI. – С. 23–24.

але до 1925 р. їх не було заміщено³¹⁸. Для кращого розподілу обов'язків у консисторії з почесних крилошан призначені чотири радники – катехит о. А.Войтіховський, парох Угорник Є. Шмериковський, професори семінарії доктори богослов'я Я.Медвецький і В. Бабин³¹⁹.

Єпископ Г.Хомишин провів поступові кадрові зміни в деканальних урядах Станиславівської єпархії, враховуючи заслуги старших за віком і заслужених «сеніор-деканів» і досвід молодших священиків. Так, у 1919–1920 рр. нові призначення проведено в Богородчанському (Н.Рудницький), Бучацькому (Д.Нестайко), Городенському (А.Стрільчик), Жуківському (Г.Дурделла), Косівському (В.Глібовицький), Надвірнянському (М.Ганушевський), Скальському (Д.Курдидик), Чортківському (П.Саврій) деканатах³²⁰; у 1921–1922 рр. – в Єзупільському (П.Янткевич), Тисменицькому (К.Кульчицький) і Кудриньцькому (О.Капустинський) деканатах³²¹.

Суспільно-політична діяльність духовенства Станиславівської єпархії упродовж 1919–1925 рр. зазнала значних метаморфоз. Так, в умовах надзвичайного стану в Східній Галичині 1919–1922 рр. репресивна політика польської адміністрації негативно позначилось на суспільній активності духовенства. У 1919 р. зі Станиславівського воєводства були вивезені 24 священики³²². Взагалі в Станиславівській єпархії у 1919–1920 рр. було арештовано 87 духовних осіб, серед них – крилошани капітули, професори і студенти духовної семінарії, катехити, парафіяльні священики, монахи-ни³²³. Основною метою репресій було «політичне перевиховання» духовенства, що підтверджує характер обвинувачень – за діяльність у період ЗУНР³²⁴. Нова хвиля арештів у

³¹⁸ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1919. – Ч. X–XII – С. 54; 1922. – Ч. X–XII. – С. 52; 1923. – Ч. IV–VI. – С. 15–16, 22; Діло. – 1923. – 4 квітня. – Ч. 2. – С. 3.

³¹⁹ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1925. Річник XXX. – Станиславів: Накладом Клира Єпархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1925. – С. XVIII–XIX.

³²⁰ Див.: Вістник Станиславівської Єпархії. – 1919. – Ч. IV–X. – С. 33; 1920. – Ч. IV–VI. – С. 29; Нива. – 1921. – Ч. 2. – С. 68.

³²¹ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1921. – Ч. I–III. – С. 13; 1922. – Ч. I–III. – С. 13.

³²² Марчук В., Пилипів І. Українська греко-католицька церква й українська держава // Українознавчі студії. – 2000. – № 2. – С. 212.

³²³ Кривава книга / Упорядник, автор передмови Я.Радевич-Винницький. – Передрук вид. 1919, 1921 рр. – Дрогобич: Відродження, 1994. – С. 262–263.

³²⁴ Альманах Станиславівської Землі. – Т. II. – С. 258–259.

1920 р. була викликана підозрами в організації «українського повстання». За таким звинуваченням були арештовані, наприклад, І.Березовський, М.Березюк, В.Глібовицький, М.Смалко у Косівському деканаті³²⁵. Репресії мали неоднозначні наслідки: частина священників, уникаючи «політики», зайнялась виключно душпастирською працею, проте більшість продовжували сприймати польську адміністрацію в Галичині як нелегітимну, окупаційну владу.

Так, під час перепису населення у вересні 1921 р. значна частина духовенства єпархії вела активну агітацію проти плебісциту, який підтвердив український етнічний характер Східної Галичини³²⁶. За організований опір перепису населення було арештовано понад 30 священників³²⁷. Крім того, польська поліція вела серед духовенства пошук організаторів «українського революційного руху»³²⁸. У Станиславівському воєводстві, за даними поліції, «антидержавною діяльністю» займалися 15 священників³²⁹. Жорсткі заходи польської адміністрації мали на меті вплинути на політично активних священників, виявити серед них «лояльні одиниці»³³⁰. Однак репресивні методи часто давали протилежні результати. Так, ієрархи ГКЦ в знак протесту щодо репресій відкликали своїх ординаріатських шкільних делегатів із краювої та окружних шкільних рад³³¹. Невдовзі польська адміністрація провела розмежування духовенства на «задекларованих ворогоів держави» та «відносно лояльних». Так,

³²⁵ ДАІФО. – Ф. 2, оп. 1, спр. 181, арк. 53, 59, 61; Михайло Березюк, священник. На Гуцульщині // Український вістник. – 1921. – 31 мая. – Ч. 102. – С. 2–3; Новинки: О «зраду стану» // Український вістник. – 1921. – 21 серпня. – Ч. 166. – С. 3; «У владики – ...» // Український вістник. – 1921. – Ч. 192. – 21 вересня. – С. 5–6.

³²⁶ Макарчук С. А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма. – Львов: Вища школа, 1983. – С. 124–125.

³²⁷ Москалюк М.Ф. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. ХХ ст. – К.: Стилос, 1998. – С.14.

³²⁸ ДАІФО. – Ф. 11, оп. 1, спр. 20, арк. 5–6 зв., 11, 21; Ф. 68, оп. 2, спр. 13, арк. 2; спр. 15, арк. 1, 2; Дописи з краю: Заліщики. Пошукування за «українським повстанням», ревізії й арешти // Український вістник. – 1921. – 26 червня. – Ч. 123. – С. 4.

³²⁹ ДАІФО. – Ф. 11, оп. 1, спр. 20, арк. 28, 29.

³³⁰ ДАІФО. – Ф. 68, оп. 2, спр. 13, арк. 31; спр. 15, арк. 6.

³³¹ Рішучий протест // Український голос. – 1921. – 25 грудня. – Ч. 52. – С. 2; Всячина: Скр. Й. Справа відкликання Ордин. Відпоручників до шкільних повітових Рад // Нива. – 1922. – Ч. 2. – С. 76–77.

за даними староств в лютому – березні 1922 р., до списків «політично підозрюваних осіб» було зараховано чимало священиків: у Богородчанському повіті – 15, Косівському та Городенківському – по 11, у Печеніжинському, Коломийському та Надвірнянському – по 4 священики, у Товмацькому повіті – 2 священики³³².

Спроби відновлення організаційної структури Станиславівської єпархії у 1919–1921 рр. виявили складне становище всієї ГКЦ в умовах польської окупації краю, що змусило єпископів висунути гасло «автономії» Церкви щодо держави. Контакти з польською адміністрацією виявили потребу регулювання правового статусу ГКЦ та окреслення її ролі в житті українського суспільства насамперед як релігійно-морального чинника, хоча і не знімали питання національно-політичної орієнтації духовенства та єпископату.

Для ефективної організації релігійно-морального виховання молодого покоління українців владика Г.Хомишин подбав про кадрове оновлення у кожному деканаті, призначення постійних катехитів у школах та створення системи навчально-виховних закладів під опікою Церкви. Єпископ Г.Хомишин призначив комісарів у шкільних справах в більшості деканатів Станиславівської єпархії, добираючи на ці посади молодших, але достатньо досвідчених священиків із «скристалізованим» християнським і національним світоглядом, серед них – В.Гординський. Й.Проць, І.Брикович, І.Оренчук та ін.

Значну увагу єпископ Г.Хомишин зосередив на організації й утриманні захистів для повоєнних сиріт, матеріальному забезпеченні священичих вдів і сиріт³³³. З метою опіки та виховання таких сиріт під патронатом владики Г.Хомишина «Український Єпархіальний комітет опіки над воєнними сиротами», заснований ще в січні 1916 р., вже на початку 1921 р. утримував у Станиславівській єпархії 6 будинків («захистів»), де замешкали близько 300 дітей-сиріт³³⁴. Під проводом Згромадження сестер Служебниць Пречистої Діви Марії в Станиславівській єпархії у 1925 р. діяли по два «захисти» у Станиславові та Борщеві, по одно-

³³² ДАІФО. – Ф. 2, оп. 1, спр. 128, арк. 36–37, 48, 50–50 зв, 73–83, 105–115 зв.

³³³ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1919. – Ч. IV–X. – С. 23–27.

³³⁴ о. В.Лициняк. Наші гуманітарні товариства і круг їх діланья // Український вістник. – 1921. – 16 марта. – Ч. 41. – С. 3.

му – у Снятині, Городенці, Заліщиках³³⁵. Для їх утримання Г.Хомишин використовував переважно кошти з єпархіального фонду «Сироти і католицьке виховання молоді (СКВМ)» чи інших збірок пожертвувань³³⁶. Станиславівський єпископ був переконаний, що така діяльність в гуманітарній сфері «по 10–15 літах праці надасть... зовсім інший вигляд нашому культурно-національному життю»³³⁷.

Окрему роль відігравали церковні товариства, які в умовах польського режиму виступали легальними осередками суспільного життя українців. Так, в листопаді 1920 р. владика призначив Генеральним провідником єпархіального Апостольства Молитви крилошанина, ректора семінарії о. М.Вальницького³³⁸, а після його смерті – ректора духовної семінарії о. А.Бойчука³³⁹. Відновлено діяльність товариства «Інститут Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії», перші післявоєнні загальні збори якого були скликані 9 грудня 1919 р., а наступні – 27 квітня 1920 р.³⁴⁰. На заклики владики духовенство поширювало серед вірних часопис «Місіонар»³⁴¹.

Особливу увагу Г.Хомишин звернув на виховання і «покликання добрих священиків», «воїнів Христових»³⁴². З цієї метою він з 1921 р. направляє кандидатів зі Станиславівської єпархії на навчання в українській Папській колегії в Римі³⁴³. Однак найбільші сподівання він покладає на виховання священиків в єпархіальній духовній семінарії.

³³⁵ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1925. – С. 276–278.

³³⁶ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1919. – Ч. X–XII. – С. 52; 1920, ч. I–III. – С. 3; Ч. X–XII. – С. 54.

³³⁷ о. В.Лициняк. Наші гуманітарні товариства і круг їх діланья // Український вістник. – 1921. – 16 марта. – Ч. 41. – С. 3.

³³⁸ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1920. – Ч. X–XII. – С. 47–48.

³³⁹ Рішення і зарядження Преосв. Єпископского ординаріяту в Станіславові від 1904–1931 р. / Зібрав о. Симеон Лукач. – Станіславів: Священнича поміч, 1932. – С. 32.

³⁴⁰ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1919. – Ч. IV–X. – С. 29; 1920. – Ч. I–III. – С. 5–6.

³⁴¹ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1920. – Ч. I–III. – С. 7–8.

³⁴² Вістник Станиславівської Єпархії. – 1920. – Ч. I–III. – С. 5; 1922. – Ч. IV–IX. – С. 35–36.

³⁴³ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1920. – Ч. I–III. – С. 5; 1921. – Ч. IV–VI. – С. 19; Ч. VII–IX. – С. 41; 1922. – Ч. IV–IX. – С. 36; Львівсько-архієпархіяльні відомости. – 1921. – Ч. 2. – 20 цвітня. – С. 1–6; Український вітник. – 1921. – 26 марта. – Ч. 50. – С. 2.

Г. Хомишин зосереджує увагу на розвитку Станиславівської духовної семінарії. У березні 1919 р. польський уряд скасував державну дотацію з релігійного фонду³⁴⁴. Поступово сформувався колектив духовної семінарії, до якого 1925 р. належали ректор А.Бойчук, віце-ректор І.Слезюк, духівник С.Лукач, префект В.Коновалець, професори В.Баран, І.Лятишевський, Я.Медвецький, М.Чарнецький, Ф.Щепкович, Д.Стек³⁴⁵.

У вересні 1920 р. єпископ Г.Хомишин, покликаючись на рекомендації спільних конференцій єпископів 1918–1920 рр., проголосив запровадження целібату у своїй єпархії шляхом прийняття до Станиславівської духовної семінарії тільки тих кандидатів, які зобов'язуються висвячуватися в безженному стані (целібсами)³⁴⁶. Невдовзі ініціатива Станиславівського єпископа Г. Хомишина викликала дискусію та протести. У 1922 рр. Товариство св. Апостола Павла надіслало до Апостольської Столиці меморіал за підписом 900 священників з проханням скасувати розпорядження єпископа Г.Хомишина про впровадження обов'язкового целібату³⁴⁷, а в 1923 р. скаргу до Риму повторили священники москвофільської орієнтації³⁴⁸. Тим часом прихильники «целібатної реформи» в січні 1923 р. обговорили ідею створення відповідної організації – Товариства беженних священників імені св. Священномученика Йосафата. Статут цього товариства, який підготували Ф.Щепкович та С.Лукач, єпископ Г.Хомишин затвердив 19 червня 1923 р.³⁴⁹. До Товариства безженних священників належали всі настоятелі та професори духовної семінарії, а його першим головою був о.

³⁴⁴ Кривава книга. – Дрогобич, 1994. – С. 74; о. д-р Хома І. Українське Посольство при Апостольському Престолі 1919–1921 // Богословія. – 1981. – Т. 1. – С. 49; Нива. – 1921. – Ч. 5. – С. 163.

³⁴⁵ Вістник Станиславівської Єпархії. – 1920. – Ч.Х-ХІІ. – С. 59; 1921. – Ч. І-ІІІ. – С.12.

³⁴⁶ о. І.Л. З історії Духовної Семінарії в Станіславові // Альманах українських богословів. – Жовква, 1923. – С. 140; о. Др. Лятишевський. Целібат // Український голос. – Перемишль, 1922. – 26 марта. – Ч. 13. – С. 1.

³⁴⁷ Учасник. Загальні Збори Т-ва св. Ап. Павла. У Львові дня 7.ІІІ.1922. // Нива. – 1922. – Ч. 3–4. – С. 144.

³⁴⁸ ЦДАУ у м. Львові. – Ф. 129, оп. 2, спр. 1370, арк. 1–7.

³⁴⁹ Див.: Статут і програма Товариства безженних священників ім. св. Священномученика Йосафата в Станіславові. – Станіславів: Накладом Товариства безженних священників ім. св. Священномученика Йосафата в Станіславові, 1925. – С. 14.

д-р Ф.Щепкович, пізніше – ректор о. д-р А.Бойчук³⁵⁰. Целібатна реформа проводилася поетапно, а з 1923 р. набула обов'язкового характеру. Завдяки жорсткій позиції єпископа частка целібсів у Станиславівській єпархії за 1913 – 1925 рр. зростає від 26 до 61 священника, а 1927 рр. до 108 священників³⁵¹.

Духовенство Станиславівської єпархії поступово активізує свою культурно-просвітницьку діяльність, спрямовану на захист національно-культурних прав українців. Відновлення мережі українських товариств «Просвіта», «Сільський Господар», УПТ «Рідна Школа» у 1923–1925 рр. відбувалося за активної участі та підтримки греко-католицького духовенства³⁵². Наприкінці 1922 – на початку 1923 рр. польська адміністрація розпочала реєстрацію українських товариств, чим легалізувала їхню діяльність³⁵³.

Однак тенденція до зменшення впливу греко-католицького духовенства на культурно-просвітницькі та економічні товариства у 1920–1925 рр.³⁵⁴, очевидно, стимулювала його до створення нової станової організації, попри наявність декількох церковних організацій (Товариство св. Апостола Павла, Товариство св. Апостола Петра, Товариство катехитів, Марійські товариства, Апостольства Молитви та ін.).

³⁵⁰ Див. і порівн.: Статут і програма Товариства безженних священників ім. св. Священномученика Йосафата в Станиславові. – Станиславів: Накладом Товариства безженних священників ім. св. Священномученика Йосафата в Станиславові, 1925. – С. 13; Звіт Звичайних Загальних Зборів Товариства безженних священників ім. св. свцмч. Йосафата, що відбулися дня 30 січня 1936 р. в будинку Духовного Семінара у Станиславові. – Станиславів, 1936. – С. 1.

³⁵¹ Шематизм... на рік Божий 1925. – С. 291; Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1927. Річник XXXI. – Станиславів, 1927. – С. 162.

³⁵² Див.: Коломия і Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Вид-во Ком. коломиян, 1988. – С. 366; Дописи: Боднарів, повіт Станиславів. (Віднова читальні «Просвіти») // Письмо з Просвіти. – 1922. – 1 мая. – Ч. 19–20. – С. 158; Дописи: Височанка, повіт Станиславів. Ів. Ст. (Віднова читальні «Просвіти») // Письмо з Просвіти. – 1922. – 1 мая. – Ч. 19–20. – С. 158–159; Дописи: Молодятин, п. Печеніжин // Письмо з Просвіти. – 1922. – 1 липня. – Ч. 27–28. – С. 223; Дописи: Камінне, пов. Надвірна // Письмо з Просвіти. – 1922. – 15 липня. – Ч. 29–30. – С. 241.

³⁵³ ДАІФО. – Ф. 2, оп. 6, спр. 36, арк. 1, 24; Ф. 6, оп. 1, спр. 68, арк. 1–3; Ф. 26, оп. 1, спр. 8, арк. 1; ДАТО. – Ф. 231, оп. 1, спр. 19, арк. 1–16; Новинки: Реєстрація товариств // Діло. – 1923. – 24 травня. – Ч. 39. – С. 3.

³⁵⁴ ДАІФО. – Ф. 6, оп. 1, спр. 68, арк. 3, 5, 8, 33–36; Д-р Яр. Левицький. З приводу Заг. Зборів «Просвіти» // Нива. – 1924. – Ч. 2–3. – С. 90–92; Всячина: Перегрупування; Наше Всч. Духовенство для «Рідної Школи» // Нива. – 1924. – Ч. 2–3. – С. 101–103.

У 1920 р. у клерикально-консервативних колах було підготовлено проект католицького товариства «Український християнський союз» (УХС)³⁵⁵, але, попри зацікавлення митрополита А.Шептицького і єпископа Г.Хомишина, ініціатори припинили організаційну діяльність³⁵⁶. Так само невдалою виявилась спроба створити навесні 1923 р. Християнсько-народну партію³⁵⁷.

У зв'язку із бойкотом виборів до польського сейму і сенату 1922 р. було відхилено ідею автономії Галичини як розумного компромісу з Польщею, яку репрезентували о. Т.Войнаровський і єпископ Г.Хомишин³⁵⁸. У зв'язку з антивиборчою агітацією у жовтні – листопаді 1922 р. було арештовано 76 священиків і 2 богословів³⁵⁹.

Врешті, 14 березня 1923 р. рішенням Ради послів Антанти дозволено Польщі приєднати Галичину, що викликало гостру реакцію українського населення. Повітові старости розіслали парохіальним урядам заклики відправити урочисті Богослужіння з нагоди «врегулювання східних кордонів Польщі»³⁶⁰. У відповідь єпископ Г.Хомишин наголосив, що «таке домагання переходить компетенцію світських влад», а священики не є «функціонерами Урядів світсь-

³⁵⁵ Цит. за: Москалюк М.Ф. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. ХХ ст. – К.: Стилос, 1998. – С. 7.

³⁵⁶ Москалюк М.Ф. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. ХХ ст. – К.: Стилос, 1998. – С.7–9.

³⁵⁷ Там само. – С. 19–20.

³⁵⁸ Кугутяк М. Галичина. Сторінки історії: Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – С. 164–165.

³⁵⁹ ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 47, арк.11, 41–42, 49а-50; Масові арештування: Делятинщина // Свобода. – 1922. – 8 листопада. – Ч. 9. – С. 1–2; Польські вибори і Сх. Галичина: Передвиборчий терор по селах // Свобода. – 1922. – 8 листопада. – Ч. 9. – С. 3; Галицькі відносини: Ревізії й арештування // Свобода. – 1922. – 10 листопада. – Ч. 10. – С. 1–2; Галицькі відносини: Масові арештування // Свобода. – 1922. – 11 листопада. – Ч. 11. – С. 1–2; Галицькі відносини: Галицькі відносини: Масові арештування: Микуличин // Свобода. – 1922. – 12 листопада. – Ч. 12. – с. 1; Галицькі відносини: Масові арештування // Свобода. – 1922. – 14 листопада. – Ч.13. – С. 1–2; Після польських виборів у Сх. Галичині: Косівщина // Свобода. – 1922. – 15 листопада. – Ч. 14. – С. 4–5; Галицькі відносини: Масові арештування // Свобода. – 1922. – 18 листопада. – Ч. 17. – С. 2–3; Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий 1925. Річник ХХХ. – Станиславів: Накладом Кліра Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1925. – С. 38, 40, 54, 58, 117, 121, 148, 150, 164, 167, 246, 256, 257.

³⁶⁰ «Тебе Бога хвалим» за париське вирішення // Діло. – 1923. – 12 травня. – Ч. 30. – С. 2.

ких»³⁶¹. Натомість владика закликав духовенство відправити Богослужіння «за упавших борців народних» та підтримати видання «Листа втрат з нашої визвольної війни»³⁶². Отже, вирішення питання державно-правового статусу Східної Галичини в березні 1923 р. започаткувало новий етап відносин Польської держави і ГКЦ, який з цього часу «характеризується протистоянням між ними в сфері національно-культурних прав українців»³⁶³.

З приводу цих подій єпископ Г.Хомишин у листі до лідера ХСП О.Барвінського 7 квітня 1923 р. писав: «Удар зісланий на нас за допустом Провидіння нехай буде великим упімненням, не треба попадати у зневіру або голосити сентиментальні нарікання, але взятися треба до позитивної праці в ім'я ідеї Христової. Лишень в тім можемо сподіватися побіди»³⁶⁴.

Владика Г.Хомишин ще з листопада 1922 р. долучився до обговорення умов Конкордату в рамках «ватиканської комісії»³⁶⁵. Тоді вдалося відкинути протегований польським єпископатом проект відкриття римо-католицької дієцезії в Станіславі³⁶⁶. Серед інших проблем, що обговорювалися комісією, було питання земельної реформи, що викликала широкий резонанс в колах греко-католицького духовенства³⁶⁷.

Більшість духовенства Станіславівської єпархії підтримала ідеологічну платформу УНТП, яка ґрунтувалася на основі ідей національно-територіальної автономії та «реальної органічної праці» в усіх ділянках суспільного життя із

³⁶¹ Вістник Станіславівської Єпархії. – 1923. – Ч. IV–VI. – С. 14–15.

³⁶² Вістник Станіславівської Єпархії. – 1923. – Ч. IV–VI. – С. 18–19.

³⁶³ Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20–30-х рр. ХХ ст. – К., 1998. – С. 20.

³⁶⁴ цит. із: ВР ЛНБ. – Ф. 11, спр.2665 / п. 160, (Хомишин Григорій, єпископ. Листи до Барвінського Олександра Григоровича, 1904–1923 рр., Станіслав, Борщів, Львів), арк.103.

³⁶⁵ ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 19, арк. 3; О. Д-р Г.К. Що нам грозить? (Кілька слів про аграрну реформу наших церковних посіlostий) // Нива. – 1923. – Ч. 1. – С. 20; 3 польських справ: Конкордат з Ватиканом // Свобода. – 1922. – Ч. 22. – 25 листопада. – С. 4.

³⁶⁶ Пилипів І. Конкордат Речі Посполитої з Апостольським Престолом та його наслідки для ГКЦ // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – 2010. – Вип. 514–515. – С. 168.

³⁶⁷ ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 19, арк. 3–7; Всячина: Й.Скр. Проект п. Керніка в справі дібр духовних // Нива. – 1922. – Ч. 2. – С. 75–76; О. Д-р Г.К. Що нам грозить? (Кілька слів про аграрну реформу наших церковних посіlostий) // Нива. – 1923. – Ч. 1. – С. 17–24; Ч. 2. – С. 53–57; Вивласнення духовних земель («мертвої руки») // Свобода. – 1922. – 14 грудня. – Ч. 37. – С. 3.

застосуванням легальних методів діяльності³⁶⁸. Так, до складу Ширшого народного комітету УНТП ввійшли священники Станиславівської пархії Ю.Гірняк з Ямниці та о. С.Матковський із Боссир³⁶⁹. Серед учасників повітових з'їздів УНТП 1923 р. були священники І.Чорнодоля, Т.Вергун, І.Брикович, С.Матковський, та ін.³⁷⁰. На основі ідеї «позитивної, органічної праці» духовенство Станиславівської єпархії й розгорнуло свою суспільну діяльність в наступний період.

Суспільно-політична позиція духовенства Станиславівської єпархії упродовж 1923–1925 рр. поступово змінюється – від «радикального опору» до «розумної лояльності». Так, за даними воєводства, святкові Богослужіння з нагоди свята польської конституції (3 травня) у 1923–1924 рр. не відправив жоден греко-католицький священник у Городенківському, Коломийському, Косівському, Надвірнянському, Печеніжинському, Товмацькому, Станиславівському повітах; проте у Богородчанському повіті із 24 священників у 1923 р. святкову літургію відправили 8, а 1924 р. – 21 священник³⁷¹.

У вересні 1924 р. Станиславівський воєвода Г.Юристовський надіслав урядові у Варшаві звіт, за даними якого, із 588 священників в межах воєводства 154 були «приятні і лояльні» до польської адміністрації, 108 – своєю поведінкою дали зрозуміти, що не вникають у політичні справи і присвятили себе виключно душпастирській праці, 126 – були прихильниками УНТП, але не давали підстав говорити про себе, як про ворогів Польської держави, натомість 200 священників не приховували своєї антипатії до Польщі. Воєвода зауважив, що найменша частка вороже налаштованих до влади священників є саме у Станиславівській єпархії, а

³⁶⁸ Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Т. 1. – Київ – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 271–272.

³⁶⁹ Ширший Народний Комітет // Діло. – 1923. – 25 травня. – Ч. 40. – С. 3; Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1925. Річник ХХХ. – Станиславів: Накладом Кліра Єпархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1925. – С. 169, 212.

³⁷⁰ В справі Повітових Народніх Зїздів! // Діло. – 1923. – 24 серпня. – Ч. 115. – С. 1; Observator. Повітовий Народній Зїзд в Борщеві // Діло. – 1923. – 10 липня. – Ч. 77. – С. 2–3; Повіт. Народній Зїзд Гусятинщини // Діло. – 1923. – 11 липня. – Ч. 78. – С. 3; Ев. Повітовий Народній Зїзд в Чорткові // Діло. – 1923. – 5 серпня. – Ч. 99. – С. 1.

³⁷¹ ДАІФО. – Ф. 2, оп. 1, спр. 212, арк. 5, 7–9, 11, 12, 22, 25–27.

найбільша – у Львівській архієпархії, що пов'язував з особливостями суспільної позиції ієрархів³⁷².

Таким чином, Станиславівська єпархія в умовах становлення польської адміністрації в Східній Галичині 1919–1925 рр. пережила складний перехідний період становлення системи церковно-державних відносин, що внаслідок еволюції національно-політичних орієнтацій визначала напрями та форми суспільної діяльності ієрархії і духовенства, впливала на відновлення організаційної структури.

Розвиток Станиславівської єпархії в наступний період, рубежами якого є, з одного боку, ратифікація Конкордату 1925 р., а з іншого – початок Другої світової війни 1939 р., відбувається в умовах нової моделі церковно-державних відносин у Польській державі. У цей період основними нормативними документами, що регламентували правовий статус і розвиток ГКЦ, були Конкордат між Польщею та Апостольським Престолом 1925 р. та конституція Польщі 1921 р.

Конкордат між Апостольською Столицею і Польською Республікою був підписаний 10 лютого 1925 р., затверджений законом від 25 квітня 1925 р., ратифікований шляхом обміну документів 2 червня 1925 р. за підписом Л. Лаурі, та представників польського уряду, увійшов у дію 3 серпня 1925 р.³⁷³. Конкордат дозволив, з одного боку, визначити правовий статус і структуру Греко-Католицької Церкви в межах Польської держави на основі державного та канонічного права (ст. 1, 9, 26), унормувати порядок призначень єпископів і духовенства (ст. 11, 19–21), їх матеріальне становище (ст. 14–17, 24), а з іншого – забезпечити лояльність єпископату і духовенства щодо цієї держави (ст. 12, 20, 22)³⁷⁴.

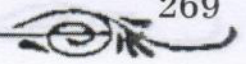
Нова модель церковно-державних відносин, що ґрунтувалася на положеннях Конкордату 1925 р., суттєво позначилась на розвитку організаційної структури Станиславівської єпархії як складової Галицької митрополії, релігійній (душпастирській) і суспільній діяльності єпископа Г.Хоми-

³⁷² Цит. за: Єгрешій О.І. Участь єпископа Григорія Хомишина в національно-визвольних змаганнях українського народу 1918–1925 рр. // Обрії. – 2002. – № 2. – С. 86–87.

³⁷³ Пилипів І. Конкордат Речі Посполитої з Апостольським Престолом та його наслідки для ГКЦ // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – 2010. – Вип. 514–515. – С. 167.

³⁷⁴ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1925. – Ч. 9–12. – С. 47.

шина та духовенства, адже, з одного боку, змушувала декларувати лояльність щодо держави, а з іншого – постійно дбати про забезпечення «автономії церкви» у відносинах з державою та розвиток українського суспільства на засадах християнської віри. Конкордат 1925 р., на думку О.Єгрешія, став «визначальним рубежем у суспільно-політичній діяльності станіславівського владика», який «як законослухняний громадянин дотримувався умов договору»³⁷⁵.

Владика Г.Хомишин, схилиючись у суспільно-політичних поглядах до ідеї українсько-польського порозуміння та поступового формування шляхом «органічної праці» української автономії в складі Польщі, обґрунтовує й реалізує в Станіславівській єпархії «окцидентальну» модель розвитку, зокрема, через утвердження «обрядових інновацій», підготовку у місцевій духовній семінарії нового покоління священиків у стані celibату, створення та координацію діяльності релігійно-церковних товариств і клерикальних партій. Його архипстирська та суспільна діяльність у 1925–1939 рр., спрямована на «духовну реформу» в межах довіреної йому єпархії, поступово приводить до формування феномену «станіславівського табору», під яким сучасники Г.Хомишина розуміли певну «автономність» розвитку релігійно-церковного життя Станіславівської єпархії в структурі Галицької греко-католицької митрополії³⁷⁶, а сучасні історики трактують як «практику і традицію локальної релігійної культури, яку плекав місцевий єпископ, блаженний Григорій Хомишин»³⁷⁷. В той же час діяльність єпархіального духовенства, абсолютна більшість якого вже розв'язала проблему національної ідентифікації на користь українства, розвивається в декількох взаємопов'язаних напрямках – релігійному, суспільно-політичному і культурно-просвітницькому, а її інтенсивність обумовлюється особливостями суспільно-політичної ситуації.

³⁷⁵ Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – С. 53.

³⁷⁶ ЦДАУЛ. – Ф. 129, оп. 1, спр. 1373, арк. 1-5; ДАІФО. – Ф. 2, оп. 1, спр. 773, арк. 4-4 зв.; Коломия й Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – 1988. – С.123–124.

³⁷⁷ Створення Івано-Франківської митрополії допоможе виразити місцеві культурні традиції, – історик Ігор Скочилас. Опубліковано: 15 грудня 2011 [Електронний ресурс] // Український католицький університет. – Режим доступу: <http://ucu.edu.ua/news/5953/> [19.12.2011].

Дотримуючись умов Конкордату 1925 р., владика Г.Хомишин частково дистанціювався від митрополита А.Шептицького у здійсненні окремих релігійно-церковних реформ. Так, змушений погодитись із резолюцією спільної конференції ієрархів Галицької митрополії 8-9 травня 1925 р. щодо реформи календаря як «небезпечного експерименту», Станіславівський єпископ у листуванні з Галицьким митрополитом дає зрозуміти, що залишається непохитним у справі целібату³⁷⁸. Зберігаючи солідарність з митрополитом А.Шептицьким і єпископом Й.Коциловським у багатьох рішеннях спільних конференцій ієрархів Галицької митрополії упродовж 1925–1937 рр., владика Г.Хомишин продовжує категорично обстоювати власні погляди на суспільно-політичні та релігійно-церковні процеси. Характерною їх рисою є переконання у потребі зберігати і розвивати єдність з Римським Апостольським Престолом як серйозну противагу поширенню ворожих до ГКЦ ідеологій і рухів – як політичних (радикалізм, радянофільство, атеїзм), так і релігійних (православ'я, протестантизм).

The article deals with formation and development of Stanislaviv diocese in 1885–1939 years, analyzes the development of the organizational structure, specificity of religious, social, political, cultural and educational activities of bishops and priests in the context of the Ukrainian national movement XIX–XX centuries.

Keywords: Stanislaviv diocese, the canonical territory, bishop, Kapitula, consistory, the theological seminary, deanery government, the parish government, clergy, pastor, vicar.

³⁷⁸ ЦДАУЛ. – Ф. 358, оп. 1, спр. 163 (Листи Станіславівського єпископа Григорія Хомишина. Т. 1, 1907–1930 рр., 225 арк.), арк. 120.

Наукове видання

Життя, присвячене історії Володимир Грабовецький: вчений, громадський діяч, людина

Головний редактор *Василь Головчак*
Комп'ютерна верстка *Віра Яремко*

Підп. до друку 23.11.2016. Формат 60x84/16. Папір офсет.
Гарнітура "UkrainianSchoolBook". Ум. друк. арк. 21,4.
Тираж 300 пр. Зам. № . 286

Видавець

Видавництво Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1

Тел. 71-56-22. E-mail: vdvcit@pu.if.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006

ISBN 978-966-640-430-8

Віддруковано у друкарні МПП «ТАЛЯ»
смт. Брошнів-Осада, вул. Шкільна, 2.
тел./факс: (03474) 46-8-98, 46-4-38, 2-06-44
e-mail: pp.talya@ukr.net

Життя, присвячене історії Володимир Грабовецький: вчений, громадський діяч, людина